

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ**

Τίτλος πτυχιακής εργασίας:

**Ο διαμεσολαβητικός ρόλος του εκπαιδευτικού
σήμερα**

**The intermediary role of the first degree educator
nowadays**

Τσιούμαρη Βασιλική

ΑΕΜ: 3219

Επιβλ. Καθηγήτρια: Τριαντάρη Σωτηρία

Β Επόπτης: Μιχαήλ Δόμνα

Φλώρινα 2019

Περιεχόμενα

Περίληψη

Εισαγωγή	σελ.4
1. Μέρος πρώτο Διαμεσολάβηση	σελ.5
1.1 Ορισμός διαμεσολάβησης	σελ.5-6
1.2 Ορισμός σχολικής διαμεσολάβησης	σελ. 6-9
1.3 Βήματα ενός σωστού διαμεσολαβητή	σελ. 9-13
2. Μέρος δεύτερο Οι εκπαιδευτικοί	σελ. 13
2.1 Η εκπαίδευση αλλάζει	σελ. 13-14
2.2 Το παρελθόν	σελ. 14-19
2.3 Λίγο πριν το σήμερα	σελ. 20-21
2.4 Η διαμεσολάβηση στην ελληνική και ευρωπαϊκή κοινότητα μέσα από τα μάτια του Αριστοτέλη	σελ. 21-22
3. Μέρος τρίτο Αριστοτέλης- διαφορετικότητα μέσα από την διαμεσολάβηση	σελ. 23
3.1 Η ρητορική του Αριστοτέλη	σελ. 23-25
3.2 Πειθώ - η πειστική τεχνική του Αριστοτέλη	σελ. 25-28
3.3 Η πόλις και το κοινό καλό	σελ. 28-29
3.4 Η παιδεία ως συνδεδετικός ιστός της πολιτικής με την ηθική ...	σελ. 30-32
4. Μέρος τρίτο Ο ρόλος του εκπαιδευτικού σήμερα ως διαμεσολαβητή ...	σελ. 33
4.1 Ο Εκπαιδευτικός στο πλαίσιο του σχολικού θεσμού	σελ. 33-34
4.2 Τα προγράμματα σήμερα	σελ. 34-36
4.3 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού σήμερα ως διαμεσολαβητή	σελ. 36-38
4.4 Οι δυσκολίες του διαμεσολαβητή –εκπαιδευτικού	σελ. 38-39
4.5 Διαμεσολάβηση και διαφορετικότητα	σελ. 40-41
4.6 Εφαρμογή διαμεσολάβησης	σελ. 41-45
5. Επίλογος – Συμπεράσματα	σελ.46-48
6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ.49

Ευχαριστίες: Θεωρώ υποχρέωση μου να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια και τον επιβλέπων καθηγητή για την πολύτιμη καθοδήγησή τους. Ευχαριστώ θερμά το πανεπιστήμιο για την παροχή του χώρου της βιβλιοθήκης καθώς και τον δανεισμό των βιβλίων.

Περίληψη

Η πτυχιακή εργασία έχει ως θέμα τον ρόλο και το επαγγελματικό προφίλ του εκπαιδευτικού σήμερα αλλά και κατά πόσο άλλαξε ο τρόπος διδασκαλίας ανά χρονικά διαστήματα. Σκοπός αυτής της εργασίας είναι η ανάλυση της σχολικής διαμεσολάβησης και κυρίως ο διαμεσολαβητικός ρόλος του εκπαιδευτή κατά πόσο και αν τον χρησιμοποιεί και με ποιόν τρόπο το κάνει αυτό. Στην ουσία στο παρόν κείμενο θα γίνει αναφορά σε ορισμούς και στοιχεία για το τι είναι η διαμεσολάβηση, πως δίδασκαν παλαιότερα και αν υπήρχε κάποια μορφής διαμεσολάβησης. Θα γίνει αναφορά στον Αριστοτέλη και στην ρητορική του, καθώς και την συμβολή της διαμεσολάβησης στην διαφορετικότητα. Το βασικότερο κομμάτι όμως αυτή της εργασίας είναι γιατί και ποιος είναι ο διαμεσολαβητής εκπαιδευτικός, τι ρόλο έχει μέσα στο σχολείο πως τον εφαρμόζει και τα προγράμματα διαμεσολάβησης. Στην ουσία θα γίνει λόγος για τον εκπαιδευτικό όχι ως ένα απλό επάγγελμα αλλά πώς οι πράξεις του επιφέρουν μεγάλες αλλαγές στην κοινωνία.

Λέξεις – κλειδιά

Σχολική διαμεσολάβηση - ο εκπαιδευτικός σήμερα - ο ρόλος του εκπαιδευτή – χρόνος και εκπαίδευση

Summary

The thesis is about the role and the professional profile of the teacher today and whether the way of teaching has changed over time intervals. The Purpose of this work is the analysis of the school mediation and, in particular, the intermediary role of the instructor whether he uses it and how it does so. In essence, there will be reference to definitions and elements of what mediation is, how it taught previously and whether there was some form of mediation. There Will be reference to Aristotle and his rhetoric, as well as the contribution of mediation to diversity. However, The main part of the work is because and who is the facilitator, what role does the school implement and the mediation programs. In fact there will be talk of the teacher who is not just a profession but his actions bring about great changes in society.

Key – words

School mediation - teacher today - role of instructor - time and education

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία χωρίζεται σε τέσσερις βασικές θεματικές. Η πρώτη θεματική περιλαμβάνει ορισμούς της σχολικής διαμεσολάβησης και ποια στοιχεία πρέπει να διαθέτει ένας εκπαιδευτικός για να θεωρηθεί σωστός διαμεσολαβητής. Θα αναλυθούν τα βήματα για την σωστή αντιμετώπιση μιας διαμάχης και επίλυσης προβλημάτων, σύμφωνα με την σχολική διαμεσολάβηση. Στη δεύτερη θεματική θα πραγματοποιηθεί μία αναδρομή στο παρελθόν της εκπαίδευσης για το πώς ήταν παλιά καθώς και για τον τρόπο διδασκαλία των εκπαιδευτικών. Πως αντιμετώπιζαν τότε τα προβλήματα και τι ήταν αυτό που άλλαξε και έκανε τόσο αναγκαία την ενσωμάτωση της σχολικής διαμεσολάβησης. Στην Τρίτη θα γίνει λόγος για την ρητορική του Αριστοτέλη και τις πειστικές τεχνικές, ως τον πρωτοπλάστη της διαμεσολάβησης, σαν μια μικρή υποενότητα στην ίδια θεματική θα γίνει αναφορά στην διαμεσολάβηση και τον τρόπο εφαρμογής στην διαφορετικότητα μέσα στα σχολεία. Στην τέταρτη και βασικότερη θεματική θα αναφερθεί ο διαμεσολαβητικός ρόλος του εκπαιδευτικού σήμερα για αυτό και η επιλογή του τίτλου. Θα μελετηθεί ο ρόλος του εκπαιδευτή του 21^{ου} αιώνα κάνοντας πλέον χρήση της σχολικής διαμεσολάβησης και γιατί επιλέγει αυτό τον τρόπο αντιμετώπισης και κατά πόσο επηρεάζει και την διδασκαλία. Θα γίνει ακόμη αναφορά στις ανισότητες που δημιουργούνται είτε πολιτισμικά είτε κοινωνικά και κατά πόσο μπορεί να βοηθήσει σε αυτό ο εκπαιδευτικός μέσω της διαμεσολάβησης.

Η επιλογή αυτή των θεμάτων έγινε γιατί αποτελεί μια καλή βάση και αρχή για το μεταπτυχιακό που πρόκειται να ακολουθήσω καθώς είναι απαραίτητο και πολύ ενδιαφέρον ο ρόλος της διαμεσολάβησης και συνάμα ένας καλός οδηγός για την επίλυση των προβλημάτων είτε μέσα στη τάξη είτε έξω από αυτή. Το προνόμιο του λόγου είναι αρκετά δυνατό μέσο όπως έχει αναφέρει και ο Αριστοτέλης καθώς ανέδειξε ότι το κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι έχει σχέση με την λογική αποτελώντας έτσι τον άνθρωπο που εγκαινίασε την διαμεσολάβηση¹ χωρίς να χρησιμοποιήσει αυτή την έννοια.

¹ Γεώργιος Τζήμας, (2018) ο ηθικός λόγος στη ρητορική του Αριστοτέλη, διδακτική προσέγγιση στην εκπαιδευτική αγωγή και διαμεσολάβηση Φλώρινα (σελίδα.255).

1.Μέρος πρώτο

1.1 Διαμεσολάβηση.

Με τον όρο διαμεσολάβηση εννοούμε την διαδικασία ειρηνικής επίλυσης των διαφορών μεταξύ δύο ή περισσοτέρων ατόμων με την παρουσία ενός τρίτου ατόμου, του διαμεσολαβητή, που βοηθά ώστε οι εμπλεκόμενοι να ακούσουν με προσοχή και να κατανοήσουν ο ένας τον άλλον σε κλίμα εμπιστευτικό. Η διαμεσολαβητική εργασία μπορεί και αναγνωρίζει την πολυπλοκότητα των ανθρώπινων σχέσεων συνδιαλλαγών και καταστάσεων, αλλά η εμπλοκή τρίτου κατάλληλα εκπαιδευόμενου προσώπου με την δική του αυτόνομη σκέψη και ουδετερότητα ,είναι που βοηθά στην επανασύνδεση. Παλαιότερα αναφέρονταν συνεχώς ο όρος επανορθωτική δικαιοσύνη στα πλαίσια όμως των πρακτικών εφαρμογών των αποκαταστατικών διαδικασιών, νέα επαγγέλματα διαμορφώθηκαν, όπως του διαμεσολαβητή και των υποκατηγοριών του ενώ παράλληλα κατοχυρώνονται τα επαγγελματικά τους δικαιώματα σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.²

Έτσι σήμερα είναι πιο διαδεδομένος ο όρος η <<διαμεσολάβηση>> Με άλλα λόγια όπως η συμφιλίωση, η διαιτησία έτσι και η διαμεσολάβηση ανήκει στο πλαίσιο της πρακτικής αποκατάστασης των θυμάτων, δηλαδή γρήγορες, αποτελεσματικές προσβάσιμες και ανέξοδες διαδικασίες για την επανόρθωση της ζημιάς βλάβης που έχει υποστεί το θύμα.³ Παρότι η διαμεσολάβηση ως μέθοδος επίλυσης των συγκρούσεων είναι μια μακρόχρονη πρακτική που χάνεται στο βάθος των αιώνων και των απλών κοινωνιών, ωστόσο ως αυστηρή και δομημένη διαδικασία με στόχο την αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ των διαφωνούντων μερών, μην ξεχνάτε ότι εντάσσεται στο πλαίσιο της αποκαταστατικής ή επανορθωτικής δικαιοσύνης.

Σύμφωνα με τον Marshall, η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη συγκεντρώνονται, προκειμένου να αντιμετωπίσουν συλλογικά τα επακόλουθα της παραβίασης και τις συνέπειες της για το μέλλον. Πρόκειται για μια διαδικασία που επιχειρεί να αποκαταστήσει τις διαρρηγμένες σχέσεις μεταξύ των θυμάτων, δραστών και κοινότητας και να ενθαρρύνει τη συμφιλίωση μεταξύ αυτών των μερών. Όπως και να το θέσουμε η δικαιοσύνη απαιτεί πολύ περισσότερα από την επιβολή της τιμωρίας στον δράστη Έτσι η αποκαταστατική δικαιοσύνη όπως και η διαμεσολάβηση ξεκινά Πάο την αρχή

² Θεόδωρος Β. Θάνος (2011) " Η ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΙΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ" Αθήνα, σελίδα 18.

³ ΒΑΣΩ ΑΡΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ (2010) "Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ εκπαιδευοντας τους μαθητές στη διαχείριση της βίας και του εκφοβισμού" Αθήνα σελίδα 182

ότι οι παραβάτες οφείλουν με κάποιο τρόπο να κάνουν τον κόσμο καλύτερο από ότι τον άφησαν με τις πράξεις τους.

Παρότι το θεσμικό πλαίσιο της επανορθωτικής δικαιοσύνης περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα αποφάσεων, συστάσεων και οδηγιών στο κοινοτικό δίκαιο, η κοινωνική διαμεσολάβηση ως πρακτική εντός και εκτός του σχολικού περιβάλλοντος προβλέπεται μόνο από τις σχετικές συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης⁴

1.2 Σχολική Διαμεσολάβηση

Ουσιαστικά υπάρχουν διαφορετικοί τύποι συγκρούσεων και για να αποκατασταθεί η δικαιοσύνη απαιτείται διαφορετική διεύθυνση, χωρίς να έχουμε ως μοναδική λύση την τιμωρία, αλλά να αναπτυχθούν πολλές και εναλλακτικές απαντήσεις. Η απάντηση αυτή στην εκπαίδευση είναι η σχολική διαμεσολάβηση. Σχολική διαμεσολάβηση είναι ένας τρόπος χειρισμού δύσκολων καταστάσεων και ένας τρόπος που μαθαίνεται στη πορεία και την εξέλιξή της, μια πρακτική και βιωματική μέθοδος εφαρμοσμένη σε πολύ συγκεκριμένες καταστάσεις⁵ στα πλαίσια του σχολείου. Για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της βίας, σε όποια μορφή της, στο σχολείο έχουν προταθεί διάφορα μέτρα, μεταξύ των οποίων είναι και η εφαρμογή προγραμμάτων σχολικής διαμεσολάβησης, η οποία αποτελεί μια πρωτοπόρο προσπάθεια προώθησης της ειρηνικής συνύπαρξης των μελών της σχολικής κοινότητας.⁶

Η διαδικασία της διαμεσολάβησης έχει μια συγκεκριμένη δομή, για να αρχίσει η διαμεσολάβηση, αρκεί η μία πλευρά, συνήθως αυτή που αντιμετωπίζει το πρόβλημα, να απευθυνθεί με την υποβολή αιτήματος στον διαμεσολαβητή. Και αυτός έρχεται σε επαφή με την κάθε πλευρά ξεχωριστά να τους μιλήσει για την διαδικασία και να αν συμφωνούν να ξεκινήσουν. Η διαμεσολάβηση όπως αναφέρει και η Β. Αρτινοπούλου ως διαδικασία <<έχει άμεσο, κατά βάση πρακτικό χαρακτήρα και μπορεί να εφαρμοστεί στο πλαίσιο ενός σχολικού τμήματος, μιας τάξης, και... ολόκληρου του σχολείου εφόσον υπάρχει εκπαιδευόμενος διαμεσολαβητής μεταξύ των διδασκόντων>>. Για να γίνει όμως η εφαρμογή ενός καλού προγράμματος σχολικής διαμεσολάβησης όπως υποστηρίζουν και οι Fredrickson και Maruyama, από το πανεπιστήμιο της Μινεσότα, χρειάζονται τρία βασικά στοιχεία α) ένα καλό πρόγραμμα εκπαίδευσης στην διαμεσολάβηση, β) μια ομάδα διαμεσολαβητών που είναι αντιπροσωπευτική

⁴ ΒΑΣΩ ΑΡΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ(2010) " Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ εκπαιδεύοντας τους μαθητές στη διαχείριση της βίας και του εκφοβισμού" Αθήνα Νομική Βιβλιοθήκη ΑΕΒΕ σελίδα 10

⁵ Θεόδωρος Β. Θάνος (2011) " Η ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΙΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ" Αθήνα σελίδα 39 .

⁶ Θεόδωρος Β. Θάνος (2011) "Η ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΙΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ" Αθήνα σελίδα 48-49

του σχολικού πληθυσμού των μαθητών και γ) την μέγιστη δυνατή υποστήριξη από το προσωπικό.

Ουσιαστικά η σχολική διαμεσολάβηση ως μέθοδος και πρακτική ειρηνικής επίλυσης της σύγκρουσης περιλαμβάνεται στο πλαίσιο των στρατηγικών αντιβίας που αναπτύσσονται από το ίδιο το σχολείο, την σχολική κοινότητα και την τοπική κοινωνία. Προϋποθέτει τη λειτουργική σχέση μεταξύ σχολείου και κοινότητας, όπως επίσης την ενεργή δράση όλων των παραγόντων της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η σχολική διαμεσολάβηση είναι προσαρμοσμένη στο αναπτυξιακό επίπεδο των μαθητών και απαλλαγμένη από τα νομικά χαρακτηριστικά της κοινωνικής διαμεσολάβησης. Στο σχολικό πλαίσιο, η διαδικασία είναι συνήθως σύντομη και αφορά άτυπες συζητήσεις που πραγματοποιούνται είτε στο σημείο που έγινε η διαμάχη είτε σε ειδικό χώρο που έχει προσφέρει το σχολείο για τους σκοπούς της διαμεσολάβησης.

Σε αυτό το σημείο είναι καλό να γίνει αναφορά επιγραμματικά στα στάδια ενός ολιστικού προγράμματος Διαμεσολάβησης στο σχολείο:

1^ο Στάδιο

1. Πρόταση για εισαγωγή προγράμματος Διαμεσολάβησης
2. Απόφαση για εφαρμογή στο σχολείο
3. Δημιουργία συντονιστικής ομάδας (Συντονιστική Ομάδα Διαμεσολάβησης)
4. Εντοπισμός αναγκών
5. Εκπαίδευση της ΣΟΔ, της Διευθυντικής Ομάδας και των ΥΤ

2^ο Στάδιο

1. Καθορισμός χρονοδιαγράμματος εφαρμογής
2. Ανάπτυξη πλαισίου: στόχοι, κανονισμοί, διαδικασίες
3. Εντοπισμός πηγών Στήριξης

3^ο Στάδιο

1. Ενημέρωση μαθητών
2. Εντοπισμός πιθανών μαθητών-διαμεσολαβητών
3. Επιλογή μαθητών-διαμεσολαβητών από τη ΣΟΔ
4. Εκπαίδευση μαθητών-διαμεσολαβητών
5. Υποστήριξη ρόλου διαμεσολαβητών

4^ο Στάδιο

1. Εκπαίδευση των τμημάτων στις αρχές και δεξιότητες της Διαμεσολάβησης κατά τη διάρκεια των ωρών ΥΤ
2. Ενημέρωση γονέων για το πρόγραμμα και εκπαίδευση για όσους το επιθυμούν

5^ο Στάδιο

1. Διεξαγωγή καμπάνιας υπέρ του προγράμματος
2. Προγραμματισμός και Εφαρμογή Διαμεσολαβητικών Συναντήσεων
3. Επόπτευση και αξιολόγηση εφαρμογής από τη ΣΟΔ
4. Συνεχής παρακολούθηση και ενίσχυση του προγράμματος

6^ο Στάδιο

1. Αξιολόγηση του προγράμματος
2. Εκτίμηση αποτελεσμάτων
3. Βελτίωση διαδικασιών

Τα στάδια αυτά όμως δεν είχαν καμία επιτυχία αν κατά την διάρκεια της διαμεσολάβησης δεν χρησιμοποιούνταν οι τεχνικές της (της διαμεσολάβησης). Οι οποίες είναι η παράφραση, η αντανάκλαση συναισθημάτων, οι ενθαρρυντικές φράσεις, οι ανοικτές ερωτήσεις, η θετική αναπλαισίωση, η περίληψη, η κατάλληλη γλώσσα σώματος και η δημιουργία εναλλακτικών λύσεων. Παρακάτω γίνεται εκτενή περιγραφή των ορισμών αυτών :

1)**Παράφραση:** Ο διαμεσολαβητής επαναλαμβάνει με δικά του λόγια αυτό που έχει πει ο διαφωνών. επίσης, η παράφραση λειτουργεί και ως τεχνική περίληψης, βοηθώντας τον διαμεσολαβητή να κάνει μια σύνοψη των όσων ειπώθηκαν.

2)**Αντανάκλαση συναισθημάτων:** Ο διαμεσολαβητής συνοψίζει με δικά του λόγια τα συναισθήματα των δύο πλευρών. 3) **Χρήση ενθαρρυντικών εκφράσεων:** Οι ενθαρρυντικές εκφράσεις και οι κινήσεις (κούνημα κεφαλιού) βοηθούν τον ομιλητή να συνεχίσει να μιλά προκειμένου να δώσει περισσότερες εξηγήσεις για τις θέσεις του. 4) **Χρήση ανοιχτών ερωτήσεων:** Οι κλειστές ερωτήσεις δε βοηθούν το πρόβλημα να βγει στην επιφάνεια. Ο διαμεσολαβητής πρέπει να θέτει ανοικτά ερωτήματα, τα οποία επιτρέπουν στους διαφωνούντες να εκφράζονται ειλικρινά και ελεύθερα. Επιπλέον, με τη χρήση ανοιχτών ερωτήσεων ο διαμεσολαβητής μπορεί να επιμείνει σε κάποια διευκρινιστική ερώτηση για κάτι που δε γνωρίζει ή δεν καταλαβαίνει. 5)**Θετική αναπλαισίωση:** Ο διαμεσολαβητής φροντίζει πάντα να μεταφέρει την κατάσταση σε πιο θετικό πλαίσιο. Τονίζει τα θετικά σημεία που παρατηρεί κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Για παράδειγμα, η φράση «το γεγονός ότι ήρθατε και οι δύο οικειοθελώς σε αυτή τη συνάντηση δείχνει πως θέλετε να

βρεθεί μια λύση». 6) **Περίληψη**: Αφού αναφέρει περιληπτικά ο διαμεσολαβητής όσα είπε ο κάθε διαφωνών, συμπεριλαμβανομένων των σκέψεων και συναισθημάτων του, τον ρωτά αν θέλει να προσθέσει κάτι άλλο. 7) **Κατάλληλη γλώσσα σώματος**: Ο διαμεσολαβητής δεν πρέπει με τη στάση του να δείχνει ότι βαριέται. Τουναντίον, πρέπει να δείχνει θέληση για να βοηθήσει και ηρεμία για να συντονίζει την κουβέντα. 8) **Δημιουργία εναλλακτικών λύσεων**: Ο διαμεσολαβητής πρέπει να παροτρύνει να προτείνονται αρκετές λύσεις, ώστε οι δύο διαφωνούντες να συνειδητοποιήσουν ότι στη διαφωνία δεν υπάρχουν μονόδρομοι αλλά από κοινού μπορούν να διαλέξουν μια κοινή λύση και την εναλλακτική, μέσα από άλλες, που ικανοποιεί ισόποσα και είναι ωφέλιμη και για τις δύο πλευρές (Αρτινοπούλου, 2010). 10.2.6

Η επίλυση των συγκρούσεων αποτελεί μία από τις σημαντικότερες στρατηγικές για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού που δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να συμμετέχουν και να προσαρμόζονται σε θετικές συμπεριφορές, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν στην αλλαγή στάσεων των παιδιών με μακροχρόνιες θετικές συνέπειες. Κατά τη διαδικασία επίλυσης των συγκρούσεων, είναι σημαντικό να διαπιστώσει ο εκπαιδευτικός τις ανάγκες των συγκρουόμενων, προκειμένου να μπορεί, στη συνέχεια, να βρει και να προτείνει λύσεις που να ικανοποιούν τα συμφέροντα όλων. Η επίλυση των συγκρούσεων μπορεί να συνδυαστεί με την επανορθωτική προσέγγιση, με στόχο την αποκατάσταση των σχέσεων που έχουν ζημιωθεί μέσω του εκφοβισμού. Ειδικότερα, μέσω της επανορθωτικής προσέγγισης, ο εκπαιδευτικός επιδιώκει να επιφέρει μια αίσθηση τύψεων στο μαθητή που εκφοβίζει, και στη συνέχεια, την θέληση επανόρθωσης εκ μέρους του, ώστε να τον συγχωρέσει ο μαθητής που έπεσε θύμα του εκφοβισμού.

Είναι απαραίτητο οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν τους μηχανισμούς της αξιολόγησης, ώστε να ερευνήσουν αν οι στρατηγικές για τη μείωση του εκφοβισμού είναι αποτελεσματικές ή αν πρέπει να αναπροσαρμοστούν σύμφωνα με τις συνθήκες αλλά και τις ανάγκες του πληθυσμού του σχολείου, προκειμένου να βελτιωθεί η αποδοτικότητά τους.

1.3 Διαμεσολαβητές και ειδικότερα σχολικοί διαμεσολαβητές

Η διαφωνία, η διάσταση απόψεων, η διένεξη, οι προστριβές, οι λέξεις, τα συναισθήματα και όλα όσα έχουν να κάνουν με την σχέσεις των ανθρώπων, γεννιούνται με έναν τρόπο, συγκρούονται με έναν τρόπο, επικρατούν κάποιες δυνάμεις με έναν τρόπο, κι αποκεί και πέρα οδηγείται στη ρύθμιση και στη λύση αυτό δηλαδή που επιδιώκει ένας διαμεσολαβητής. Τα δύο συγκρουόμενα μέρη έχουν την δική τους αντίληψη για την δικαιοσύνη και ο διαμεσολαβητής καλείται να αποδώσει αυτή τη δικαιοσύνη και στα δύο μέρη με τον ίδιο τρόπο. Όταν λοιπόν δημιουργείται μια σύγκρουση- διαμάχη ανάμεσα σε δύο άτομα ο διαμεσολαβητής είναι εκεί με την συγκατάθεση και των δύο για να λυθεί αυτή η σύγκρουση με ειρηνικό τρόπο. Οι διαμεσολαβητές λοιπόν πρέπει να δημιουργούν ένα ζεστό και

αποδεχτικό κλίμα προδιαθέτοντας θετικά τα εμπλεκόμενα μέρη, κατά τη διάρκεια της συνάντησης επικρατεί και καλλιεργείται ο αλληλοσεβασμός, η ανεκτικότητα στη διαφορετική άποψη και ο δημοκρατικός διάλογος.

Ο σημαντικότερος στόχος των συναντήσεων είναι η εκμάθηση δεξιοτήτων επικοινωνίας, η ενδυνάμωση του μαθητή και η μείωση της πιθανότητας υποτροπής⁷. Ο ρόλος όμως του διαμεσολαβητή κατά την διάρκεια των συναντήσεων ακολουθεί κάποιες πολύ βασικές τεχνικές αυτή της παράφρασης και της αντανάκλασης συναισθημάτων. Όπου στη πρώτη ο διαμεσολαβητής επαναλαμβάνει με δικά του λόγια αυτό που έχει πει ο διαφωνών και στη δεύτερη συνοψίζει με δικά του λόγια τα συναισθήματα των δύο πλευρών. Οι ενθαρρυντικές εκφράσεις και οι κινήσεις βοηθούν τον ομιλητή να συνεχίσει να μιλά προκειμένου να δώσει περισσότερες εξηγήσεις για τις θέσεις του, χρησιμοποιώντας και την κατάλληλη γλώσσα του σώματος ο διαμεσολαβητής δεν πρέπει να δείχνει ότι βαριέται αλλά αντιθέτως να δείχνει θέληση για να συντονίζει την συζήτηση. Επίσης πρέπει να χρησιμοποιεί ανοιχτές ερωτήσεις αυτό δίνει το θάρρος στους διαφωνούντες να εκφράζονται ειλικρινά και ελεύθερα.

Είναι απαραίτητο ο διαμεσολαβητής να μεταφέρει την κατάσταση σε πιο θετικά πλαίσια, τονίζοντας τα θετικά σημεία που προσέχει όσο διαρκεί η συνάντηση. Το βασικότερο προσόν που πρέπει να διαθέτει ένας σωστός διαμεσολαβητής είναι η εχεμύθεια, θα πρέπει τα συγκρουόμενα μέλη να νιώσουν ότι έχουν την απόλυτη ασφάλεια και εμπιστοσύνη, για να μπορέσει να υπάρξει ειλικρίνεια και σωστή αντιμετώπιση της όποιας διαμάχης. Συνεπώς η επιλογή των διαμεσολαβητών θα πρέπει να αντανάκλα την ποικιλία της σχολικής κοινότητας ανάλογα με την ηλικία, την εθνικότητα, το φύλο, τη γλώσσα και το κοινωνικό-οικονομικό υπόβαθρο όπως αναφέρει και ο Association for Conflict Resolution.

Διαμεσολαβητής μια διαμάχης δεν αποτελεί μόνο κάποιος ειδικός ή εκπαιδευτικός αλλά και οι ίδιοι μαθητές μπορούν να συμμετέχουν και να υιοθετούν τον ρόλο του διαμεσολαβητή. Υπάρχουν όμως κριτήρια για να αποκτήσει κάποιος αυτόν τον τίτλο και να δρα σωστά απέναντι στους άλλους συμμαθητές του. Τα κύρια στοιχεία που πρέπει να διαθέτει καθώς δεν διαφέρουν και τόσο πολύ από τα παραπάνω είναι η αντικειμενικότητα και η πλήρης εχεμύθεια του παιδιού. Η ένταξη της διαμεσολάβησης με την ενεργό συμμετοχή των μαθητών που ονομάζεται και επισήμως διαμεσολάβηση συνομηλίκων υποστηρίζεται από εθνικές και περιφερειακές πολιτικές των ευρωπαϊκών κρατών μελών, αλλά και διεθνών οργανισμών (Συμβούλιο Ευρώπης). *«Η χρήση της διαμεσολάβησης θα πρέπει να ενθαρρυνθεί στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ειδικά όταν προέρχεται από τα ίδια τα παιδιά, ενδεχομένως με την συνεργασία των γονέων ως το καλύτερο modus operandi της επίλυσης των συγκρούσεων»*. Όπως αναφέρεται στο έγγραφο προσθήκης CM(2001)29 Addendum της συνάντησης αναπληρωτών υπουργών του Συμβουλίου

⁷ Γεώργιος Μ. Τζήμας 2018 Μάθημα σχολικής διαμεσολάβησης Φλώρινα (e-class_).

της Ευρώπης ,της συντονιστικής επιτροπής για την ισότητα μεταξύ των γυναικών και ανδρών, 2001.

Για να γίνει λοιπόν κάποιος μαθητής διαμεσολαβητής μπορεί να πραγματοποιηθεί με τρεις τρόπους , να προτείνουν οι ίδιοι τον εαυτό τους ενισχύοντας έτσι και την εθελοντική προσφορά του μαθητή , ο δεύτερος τρόπος είναι μέσω της ψηφοφορίας από τους συμμαθητές του και ο τρίτος να επιλεγθεί από τον καθηγητή. Στη σχολική διαμεσολάβηση εκπαιδεύονται ανήλικοι μαθητές διαφόρων ηλικιών. Επομένως, πέρα από τις θεωρητικές γνώσεις, οι μαθητές προσεγγίζουν τη διαδικασία βιωματικά μέσα από ασκήσεις, παιχνίδια ρόλων, ομαδικά παιχνίδια, δραστηριότητες που καλλιεργούν τον αυτοσεβασμό, την ενσυναίσθηση, την υπομονή Εισαγωγικές Παρατηρήσεις 9 και την αμεροληψία. Παράλληλα, μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία εντάσσονται και συζητήσεις με εκπαιδευτικούς. Η βιωματική μάθηση είναι το άλφα και το ωμέγα σ' αυτή τη διαδικασία, γιατί βοηθά τους μαθητές ν' αποκτήσουν υψηλότερο κίνητρο για μάθηση, ν' αναπτύξουν τις δεξιότητές τους, να εμπιστευτούν τον εαυτό τους και τις δυνάμεις τους και να αναπτύξουν το αίσθημα της αλληλεγγύης.

Η εκπαίδευση στην υποστήριξη συνομηλίκων γενικά εμπεριέχει την ενεργό ακρόαση και την ικανότητα να αντιδρά κανείς γνήσια και αυθεντικά στις ανάγκες και στα συναισθήματα αυτών που ζητούν βοήθεια. Αλλά οι συνομήλικοι υποστηρικτές πρέπει να πάνε πέρα από την ενσυναίσθηση και να προσανατολιστούν σε μία λογική επίλυσης του προβλήματος, ώστε οι εμπλεκόμενοι να προχωρήσουν σε μία μορφή επίλυσης ή αποκατάστασης. Σ' αυτό το σημείο είναι απαραίτητες οι καλές επικοινωνιακές δεξιότητες. Οι συνομήλικοι υποστηρικτές πρέπει να δείχνουν, μέσα από την επιλογή των λέξεών τους, του τόνου της φωνής τους, του ρυθμού της ομιλίας τους και μέσω της αυτοπεποίθησής τους, ότι πιστεύουν στην επίλυση του προβλήματος. Θα πρέπει, επίσης, να υπάρχει ένα είδος επίβλεψης και απολογισμού για να μπορούν οι διαμεσολαβητές να επεξεργάζονται τί κάνουν και ν' αντιμετωπίζουν συλλογικά τα θέματα που προκύπτουν.⁸

Η διαδικασία της διαμεσολάβησης είναι δομημένη διαδικασία, η οποία στηρίζεται σε αρχές και διαμορφώνεται από τον ίδιο τον διαμεσολαβητή ανάλογα με τον τρόπο που θα χειριστεί την κάθε περίπτωση. Οι συνεδρίες της διαμεσολάβησης μπορεί να είναι επίσημες, δηλαδή βάσει ενός ωρολογίου προγράμματος συναντήσεων διαμεσολάβησης μετά ραντεβού και σε συγκεκριμένο χώρο, ή ανεπίσημες, δηλαδή όταν πραγματοποιούνται σε χώρους του σχολείου (πχ διάδρομος, καφετέρια κλπ) όταν συμβεί μια σύγκρουση και ο διαμεσολαβητής παρεμβαίνει για να ενημερώσει τους διαφωνούντες για την επιλογή της διαπραγμάτευσης. Ο Rigby αναφέρει ότι η διαμεσολάβηση θα έχει μεγαλύτερη επιτυχία όταν υφίστανται οι πιο κάτω ιδανικές συνθήκες οι οποίες αποτελούν και αρχές της διαδικασίας της διαμεσολάβησης: α) οι διαφωνούντες είναι ίσης / ανάλογης ή περίπου ανάλογης ισχύος β) οι διαφωνούντες

⁸ ΒΑΣΩ ΑΡΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ (2010) "Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ εκπαιδεύοντας τους μαθητές στη διαχείριση της βίας και του εκφοβισμού" Αθήνα

είναι πρόθυμοι να εμπλακούν στη διαδικασία της διαμεσολάβησης γ) η διαδικασία της διαμεσολάβησης είναι εθελοντική.

Τα 4 κύρια βήματα της σχολικής διαμεσολάβησης είναι:

- 1. Θερμό καλωσόρισμα** σε αυτήν και αυτόν που έρχεται στην ομάδα για να μιλήσει. (λεκτικά, π.χ. ‘καλωσόρισες, χαιρόμαστε πολύ που είσαι εδώ’, με τη γλώσσα του σώματος π.χ. χαμογελάμε, κοιτάμε στα μάτια, δεν σταυρώνουμε τα χέρια μας, στρεφόμαστε προς αυτήν ,αυτόν).
- 2. Διερεύνηση του γεγονότος:**
 - Εμπνέουμε και εγγυόμαστε την εμπιστοσύνη. Εκτός αν υπάρχει πολύ σοβαρή ένδειξη ότι απειλείται η ζωή κάποιου, κάποιας, οπότε το λέμε σε κάποιον ενήλικα
 - Ενσυναίσθηση. Ενεργητική ακρόαση. Ακούμε την άλλη και τον άλλον με ενδιαφέρον, με προσοχή, με σοβαρότητα,
 - Προσπαθούμε να μάθουμε για αυτόν, αυτήν που μας μιλάει, κάνοντας ερωτήσεις ανοιχτού τύπου που η απάντηση δεν είναι με ένα ναι ή όχι αλλά αναλυτική. Γλώσσα της Καμηλοπάρδαλης (παρατήρηση, συναίσθημα, ανάγκη, αίτημα).
 - Αποδοχή της διαφορετικότητας. Σεβασμός.
- 3. Αναπλαισίωση:** Όταν ο μαθητής, η μαθήτρια που ήρθε στη διαμεσολάβηση, ολοκληρώσει όσα έχει να πει, επαναλαμβάνουμε με δικά μας λόγια, σε μία περίληψη όλα όσα μας είπε.
- 4. Αίτημα προς βοήθεια:** Στο τέλος, προσφέρουμε τη βοήθεια , ρωτώντας στην αρχή και τις δύο πλευρές : εσύ πως θα ήθελες να σε βοηθήσουμε, τι θα ήθελες να γίνει και τι πιστεύεις ότι πραγματικά μπορεί να γίνει; Έπειτα βρίσκουμε μία κοινή λύση και από τις δύο πλευρές και συνυπογράφουν ένα συμβόλαιο μη επανάληψης του περιστατικού. Μετά από 5- 10 ημέρες, επανεξετάζουμε το αίτημά τους για να δούμε αν τηρούνται οι από κοινού όροι της συμφωνίας.

Η σχολική διαμεσολάβηση είναι ομόκεντροι κύκλοι, στους οποίους εστιάζουμε μεθοδικά και στοχευόμενα έτσι ώστε να φτάσουμε στο βασικό πυρήνα του γεγονότος, στην ανίχνευση της αιτίας της σύγκρουσης. Δεν ρωτάμε καθόλου ανοιχτά το γιατί συνέβη αλλά αυτό εκμαιεύεται και διατυπώνεται σταδιακά από τα ίδια τα παιδιά.

Γίνεται δηλαδή μία μετάβαση από την ψυχική αφωνία των παιδιών στην έκφραση του προσωπικού λόγου κάθε παιδιού που έρχεται στη διαμεσολάβηση. Ανεβαίνουν

κλιμακωτά μία σκάλα, της οποίας τα σκαλοπάτια αποκαλύπτουν καταρχήν την ένταση του γεγονότος και μετά τα κίνητρα.

Σε όλη αυτήν τη διαδικασία, οι διαμεσολαβήτριες και οι διαμεσολαβητές θέτουν ερωτήματα και δίνουν την αφορμή για να ειπωθούν τα συναισθήματα και οι ανάγκες των συγκρουόμενων παιδιών. Δεν κατευθύνουν, δεν κρίνουν και δεν αξιολογούν. Ακούν, παροτρύνουν να μιλήσουν και οι δύο πλευρές και κυρίως εδραιώνουν μία σχεσιακή διαδικασία ανεύρεσης λύσης. Επιπλέον, τα παιδιά που ήταν παρατηρητές/τριες και ήταν αμέτοχα μπροστά σε περιστατικά βίας, παίρνουν μια θέση και μιλάνε. Ενθαρρύνονται να πάρουν θέση ενάντια στη βία και να μην συγκαλύπτουν αδιάφορα ή ενοχικά όλα αυτά τα περιστατικά. Στη σχολική διαμεσολάβηση οι μαθήτριες και οι μαθητές συζητούν ανοιχτά χωρίς να δέχονται κριτική ερμηνεία από τους διαμεσολαβητές, εκφράζουν τα συναισθήματά τους, τις ανάγκες τους και διερευνούν από κοινού τρόπους επίλυσης των προβλημάτων τους. Μαθητές και μαθήτριες που παρακινούνται να προτείνουν αλλαγές στο σχολείο, στον τρόπο διδασκαλίας και στις σχέσεις εκπαιδευτικών μαζί τους. Αυτό όμως που με παρακίνησε κυρίως να ασχοληθώ με τη σχολική διαμεσολάβηση είναι τα θεαματικά αποτελέσματα ως προς την μείωση της ενδοσχολικής βίας, τη συχνότητα και τη διάρκειά της, όταν δίνουμε χώρο και χρόνο στα παιδιά να μιλήσουν και κυρίως να ακουστούν.⁹

2. Μέρος δεύτερο

2.1 Η εκπαίδευση αλλάζει

Για περισσότερο από τρεις δεκαετίες η εκπαίδευση, ευτυχώς ή δυστυχώς είναι μία από τις πρώτες εθνικές προτεραιότητες. Επομένως θα ήταν περίεργο, αν ένας κλάδος σαν τον εκπαιδευτικό, που ιστορικά έχει παίζει τόσο βασικό ρόλο στον καθορισμό της ζωής του έθνους και στη διαίωνιση της πολιτιστικής, γλωσσικής, και κοινωνικής κληρονομιάς, που καθορίζει την ουσία του έθνους, δεν επηρεάζονταν από τις εξελίξεις. Με άλλα λόγια όταν επηρεάζεται η κοινωνία επηρεάζεται και η εκπαίδευση μέσα στην οποία συμπεριλαμβάνονται τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και το εκπαιδευτικό σύστημα. Όποιες και αν είναι οι αλλαγές θα είναι πιο εμφανείς όσο προχωράνε στα υψηλότερα στάδια του εκπαιδευτικού συστήματος, όσο το άτομο δηλαδή πλησιάζει στο σημείο μετάβασης από το σχολείο στην εθνική αγορά εργασίας, τόσο περισσότερο η ύπαρξη μιας διεθνούς αγοράς εργασίας θα επηρεάζει αυτά που διδάσκεται και που επιλέγει να μάθει.¹⁰

Το ερώτημα, κατά συνέπεια, είναι τι πρέπει να μαθαίνουν οι μαθητές στο σχολείο κάθε εποχή. Οι σύγχρονοι μαθητές, πριν προσέλθουν στα θρανία, έχουν αποκτήσει δεξιότητες που άλλοτε θα φάνταζαν εξωπραγματικές. Οι πηγές γνώσης είναι πλέον τόσες πολλές και ποικίλες, που εγείρεται το ζήτημα της διαχείρισής τους. Τα ερεθίσματα, σχεδόν από την ημέρα της γέννησης, προέρχονται από απειράριθμες

⁹ https://gr.boell.org/sites/default/files/odigos_sholikis_diamesolavisis_omilikon.pdf

¹⁰ GUY NEAVE (1998) «ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ» Αθήνα, σελίδα 23

κατευθύνσεις και απαιτούν διαρκή εγρήγορση. Ο τρόπος που αντιλαμβάνονται τα παιδιά τις έννοιες παιχνίδι, γνώση, επαφή, κρίση, δράση, εφαρμογή δεν έχει καμία σχέση με τον τρόπο αντίληψης των προηγούμενων γενεών. Όσα αναφέρθηκαν παραπάνω έχουν να κάνουν με την διαφοροποίηση της εκπαίδευσης που ορίζεται ως εκείνη τη διδακτική πρακτική κατά την οποία ο εκπαιδευτικός διδάσκει διαφορετικούς μαθητές αξιοποιώντας ποικιλία κριτηρίων, τρόπων, μέσων και διαδικασιών, προκειμένου να ανταποκριθεί το όλο διδακτικό σχέδιασμα στις διαφορετικές ανάγκες μαθητών, οι οποίοι αν και συνυπάρχουν στην ίδια τάξη αποτελούν τελείως διαφοροποιημένες οντότητες. (Κουτσελίνη 2008)

Είναι γεγονός ότι οι μαθητές προσέρχονται στη διδακτική διαδικασία με ήδη διαμορφωμένες υποκειμενικές αντιλήψεις, οι οποίες ούτε ομοιόμορφες είναι ούτε κοινές για όλους τους μαθητές, αλλά εξαρτώνται από ποικίλους παράγοντες τόσο ατομικής όσο και κοινωνικής προέλευσης. Η διαφοροποίηση αυτή των μαθητών είναι αναγκαίο αφενός να λαμβάνεται υπόψη στη διδακτική διαδικασία και αφετέρου να ενισχύονται όλοι αυτοί οι παράγοντες μέσα στο πλαίσιο της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, ώστε να λειτουργούν εποικοδομητικά στη μαθησιακή διαδικασία. Η διδακτική αυτή πλαισίωση συνεπάγεται αλλαγές, ενώ προϋποθέτει από τον εκπαιδευτικό βαθύτερη αναζήτηση και κατανόηση των ιδεών των μαθητών σχετικά με τις έννοιες και τα φαινόμενα, κάτι που οδηγεί στην επανατοποθέτηση της έννοιας του «λάθους» στη διδακτική πρακτική. Στην κατεύθυνση αυτή ο μαθητής προχωρά προς τη μάθηση μέσα από δοκιμές και πλάνες, θέσεις και αντιπαραθέσεις, ενώ το «λάθος» του καθίσταται μια ευκαιρία για νέες αναζητήσεις μέσα από τις οποίες δομούνται καινούριες μαθησιακές καταστάσεις και, τελικά, νέα πολυεπίπεδα και ευρύτερη γνώση (Ψύλλος κ.ά. 1993, Ράπτη 2002).

2.2 Παρελθόν

Η προσέγγιση του παρελθόντος δεν αφορά τόσο το παρελθόν όσο το παρόν. Σύμφωνα με την ανάλυση της ιστορικής συνείδησης από τον Jorn Rusen (1990) ο χρόνος που περνά επιφέρει μικρές και μεγάλες αλλαγές, τις οποίες βιώνουμε ως χρονική μεταβολή στην καθημερινή πρακτική της ζωής μας (lebenpraxis). Τα βιώματα αυτά συντελούν στην εμπειρία του χρόνου. Η χρονική εμπειρία και οι προσδοκίες μας για την πρόβλεψη μελλοντικών αλλαγών προκαλούν την ανάγκη προσανατολισμού στο χρόνο, με βάση την ερμηνεία του παρελθόντος. Ωστόσο, όλες οι κοινωνικές και πολιτισμικές ομάδες δεν χρησιμοποιούν τα ίδια μέσα και τους ίδιους τρόπους για τον προσανατολισμό τους στο χρόνο με βάση την ερμηνεία του παρελθόντος και των αλλαγών που επιφέρει ο χρόνος.¹¹ Έτσι παρακάτω θα γίνει μια μικρή ιστορική αναδρομή στην εκπαίδευση ανά τους αιώνες περίπου.

Η Εκπαίδευση στην Αθήνα

¹¹ ΜΟΥΣΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ 2008 «εκπαιδευτικά ταξίδια στο χρόνο, ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ» ΑΘΗΝΑ σελίδα 98

Ο κύριος σκοπός της εκπαίδευσης στην Αθήνα ήταν η ελεύθερη ανάπτυξη του ανθρώπου η αρμονική και τέλεια ανάπτυξη του σώματος και του πνεύματος για να μπορέσει το άτομο να γίνει καλός πολίτης. Η μόρφωση είχε πρωταρχική θέση και σημασία. Στην Αθήνα δεν υπήρχαν αγράμματοι άνθρωποι, ειδικά στον 5ο αιώνα π.Χ. Το πρώτο στάδιο εκπαίδευσης ήταν της προσχολικής ηλικίας την οποία αναλάμβανε η μητέρα ή η τροφός και αποσκοπούσε στην καλλιέργεια των έμφυτων ικανοτήτων του παιδιού και στην προετοιμασία του να δεχθεί τη σχολική εκπαίδευση, που άρχιζε συνήθως στα επτά χρόνια. Τα σχολεία ήταν ιδιωτικά και δεν υπήρχαν δημόσια κτίρια. Υποχρεώνονταν όμως να τηρούν κάποιους κανονισμούς, που ρύθμιζαν τη λειτουργία τους. Στα σχολεία πήγαιναν μόνο τα αγόρια. Τα κορίτσια μάθαιναν γράμματα στο σπίτι. Τα μαθήματα γίνονταν σε ένα ελεύθερο χώρο ή σε μία μεγάλη απλή αίθουσα.

Το μάθημα της μουσικής ήταν στη βάση της εκπαίδευσης. Οι αρχαίοι Αθηναίοι δεν μπορούσαν να θεωρήσουν έναν άνθρωπο μορφωμένο αν δεν ήξερε μουσική. Τα παιδιά μάθαιναν να παίζουν μουσικά όργανα και γινόταν επίσης μάθημα τραγουδιού και χορού. Όταν το αγόρι έφθανε στα δώδεκα χρόνια του, άρχιζε να γυμνάζει το σώμα του. Μετά το 14ο έτος οι έφηβοι μπορούσαν να παρακολουθήσουν την ανώτερη εκπαίδευση στα δημόσια γυμνάσια και στις φιλοσοφικές ή ρητορικές σχολές (Ακαδημία Πλάτωνα, Περίπατος Αριστοτέλη, ρητορική σχολή Ισοκράτη κ.ά.), που άρχισαν να ιδρύονται από τον 5ο αιώνα κάτω από την επίδραση της διδασκαλίας των σοφιστών, των φιλοσόφων και των ρητόρων. Εκεί διδάσκονταν επιπλέον αστρονομία, μαθηματικά και γραμματική. Τα παιδιά των φτωχών Αθηναίων σταματούσαν το σχολείο μόλις μάθαιναν τις βασικές γνώσεις και άρχιζαν να μαθαίνουν μία τέχνη. Στα δεκαοχτώ τους χρόνια γίνονταν έφηβοι, τότε οι γονείς τους τα πήγαιναν στους αντιπροσώπους της πόλης και σε επίσημη τελετή λάβαιναν το δόρυ, την περικεφαλαία και την ασπίδα και έδιναν τον όρκο του Αθηναίου πολίτη πάνω στην Ακρόπολη.

Όταν έφθαναν στα είκοσι τους χρόνια, ήταν πολίτες του κράτους και ήταν ελεύθεροι να λαμβάνουν μέρος σε όλες τις εκδηλώσεις της πόλης. Στους Ελληνιστικούς χρόνους (3ος και 2ος αιώνες) δε σημειώθηκαν σημαντικές μεταβολές στο χώρο της εκπαίδευσης. Όμως το περιεχόμενό της διευρύνθηκε με την εισαγωγή νέων επιστημών. Οι μέθοδοι επίσης και τα μέσα διδασκαλίας εκσυγχρονίστηκαν.

Το Βυζαντινό Εκπαιδευτικό Σύστημα

Η βυζαντινή εκπαίδευση διαίρουταν σε τρία είδη: την κοσμική, την εκκλησιαστική και τη μοναστική εκπαίδευση. Από τα τρία αυτά είδη, η κοσμική και εκκλησιαστική ήταν οργανωμένες, ενώ η μοναστική εκπαίδευση παρεχόταν μέσα στα μοναστήρια και απευθυνόταν κυρίως σε όσους ήθελαν να ακολουθήσουν το μοναστικό βίο. Πρέπει να αναφέρουμε εξαρχής ότι η βυζαντινή εκπαίδευση αποσκοπούσε στην κατάρτιση ικανών στελεχών που θα στελέχωναν τη δημόσια διοίκηση ή την ανώτατη εκκλησιαστική ιεραρχία.

Η στοιχειώδης εκπαίδευση που δεν ήταν υποχρεωτική, άρχιζε από το έβδομο έτος της ηλικίας του παιδιού και ήταν τριετής. Τα «ιερά γράμματα», όπως ονομαζόταν αυτό το στάδιο, έδιναν τη δυνατότητα στο μικρό μαθητή να έλθει για πρώτη φορά σε επαφή με θρησκευτικά κείμενα (Παλαιά και Καινή Διαθήκη, Ψαλτήρι και άλλα) και να μάθει με τη βοήθειά τους το αλφάβητο, συλλαβισμό, ανάγνωση και γραφή. Η διδασκαλία συμπληρωνόταν με τη βυζαντινή μουσική, τα θρησκευτικά και την ιστορία. Τα μαθήματα διδάσκονταν από κληρικούς και μοναχούς κυρίως, σε χώρους που παραχωρούσαν οι εκκλησίες ή τα μοναστήρια. Οι ιδιωτικοί διδάσκαλοι που δίδασκαν στα σπίτια ήταν γνωστοί ως «παιδαγωγοί».

Η μέση εκπαίδευση άρχιζε από τα δέκα χρόνια του μαθητή και διαρκούσε τέσσερα έως πέντε έτη. Το περιεχόμενο της εκπαίδευσης εμπλουτιζόταν με «τα των Ελλήνων γράμματα», με τη μελέτη της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας. Άλλα μαθήματα ήταν η Ιστορία, η Φυσική (βοτανική, ζωολογία, γεωγραφία), η Μουσική, η Γεωμετρία, η Αστρονομία και η Σημειογραφία. Τα παιδιά πήγαιναν στα σχολεία με τα καθημερινά τους ρούχα και έτρωγαν το μεσημέρι εκεί. Μερικοί μαθητές ζούσαν στο σχολείο και άλλοι επέστρεφαν στα σπίτια τους. Ορισμένες φορές οι κακές καιρικές συνθήκες εμπόδιζαν τα παιδιά να πάνε σχολείο. Πολύ συχνές ήταν και οι τιμωρίες, μάλιστα τις περισσότερες φορές έβρισκαν σύμφωνους και τους γονείς που πίστευαν ότι οι σωματικές τιμωρίες ήταν ωφέλιμες για τα παιδιά τους. "Ο μη δαρείς ου παιδεύεται" έλεγαν τότε δηλαδή "Όποιος δε δαρθεί δε μαθαίνει γράμματα".

Η ανώτατη εκπαίδευση ήταν πρωταρχικό μέλημα του κράτους. Ο Θεοδόσιος Β΄ ίδρυσε το 425 το Πανεπιστήμιο Κωνσταντινουπόλεως, όπου παραδίδονταν μαθήματα αρχαίας ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας, λατινικών, ρητορικής, φιλοσοφίας και δικαίου. Ανώτατες και πανεπιστημιακές σχολές ιδρύθηκαν και λειτουργούσαν με τη φροντίδα του κράτους στην Αλεξάνδρεια, τη Βηρυτό, την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη τη Νίκαια και φυσικά στην Κωνσταντινούπολη, όπως και σε άλλες πόλεις της Αυτοκρατορίας. Οι νέες επιστήμες όπως η ιατρική και τα μαθηματικά συμπλήρωναν σταδιακά τις ήδη διδασκόμενες. Το έργο της εκπαίδευσης βοηθούσαν εκτός από τους εκπαιδευτικούς και οι πλούσιες βιβλιοθήκες (δημόσιες, ιδιωτικές και μοναστηριακές, όπως η βιβλιοθήκη του Πατριάρχη Φωτίου). Αξιοσημείωτη είναι η προσφορά των μοναχών και στον τομέα της αντιγραφής έργων αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, ορισμένα από τα οποία διασώθηκαν χάρη στη δική τους πρωτοβουλία.

Η Εκπαίδευση κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 από τους Τούρκους δε σήμανε μόνο το τέλος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αλλά και τον περιορισμό, αν όχι την εξάλειψη, κάθε αξιόλογης πνευματικής δραστηριότητας στον κατακτημένο ελληνικό χώρο. Ο αναπόφευκτος μαρασμός στην εκπαίδευση χρειάστηκε υπεράνθρωπες προσπάθειες για την αντιμετώπισή του. Ελάχιστα σχολεία υπολειπούνταν σε ελληνικές περιοχές στα τέλη του 16ου αιώνα. Το 17ο αιώνα η Κωνσταντινούπολη, το εθνικό, θρησκευτικό και πνευματικό κέντρο του ελληνισμού, άρχισε να παρουσιάζει κάποια εξέλιξη στον τομέα της εκπαίδευσης, όπως αποδεικνύεται από την αρτιότερη

οργάνωση και τη διεύρυνση του αντικειμένου διδασκαλίας της Μεγάλης του Γένους Σχολής. Η αναβάθμιση της Σχολής σε πανεπιστημιακό επίπεδο και η συμπλήρωση των θεολογικών μαθημάτων με τη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών, της φυσικής, των μαθηματικών και της φιλοσοφίας έδωσε τη δυνατότητα σε αρκετούς νέους όχι μόνο να μορφωθούν οι ίδιοι, αλλά και σταδιακά να μεταλαμπαδεύσουν τις γνώσεις τους στους στερημένους Έλληνες.

Με αργά αλλά σταθερά βήματα αρχίζει η ίδρυση σχολείων με την επίβλεψη, τη συνεισφορά και την οικονομική ενίσχυση της Εκκλησίας, των αποδήμων Ελλήνων και των κοινοτήτων. Τα σχολεία της πρώτης βαθμίδας, τα "κοινά", δίδασκαν στα παιδιά ανάγνωση, γραφή και αριθμητική. Τα βιβλία που χρησιμοποιούσαν ήταν το Ψαλτήρι, η Οκτώηχος και ο Απόστολος μέχρι το τέλος του 18ου αιώνα, οπότε κυκλοφόρησαν τα πρώτα Αλφαβητάρια. "Ελληνικά" συνήθως ονομάζονταν τα σχολεία της δεύτερης βαθμίδας, τα οποία είχαν περισσότερα αντικείμενα διδασκαλίας, όπως Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, ρητορική, ηθική, γεωμετρία, φυσική, φιλοσοφία, θεολογία. Εκτός από την Κωνσταντινούπολη, όπου λειτούργησαν επίσης η Ελληνική Ιατρική Ακαδημία, η Πατριαρχική Μουσική Σχολή, η Εμπορική Σχολή της Χάλκης και η Θεολογική Σχολή, αρκετά εκπαιδευτήρια ιδρύθηκαν μέχρι το 19ο αιώνα σε διάφορες περιοχές της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας. Τότε η ανοδική πορεία της ελληνικής εκπαίδευσης έφθασε στο αποκορύφωμά της, με το φαινόμενο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.

Τα Μαθηματικά και η Ηλιοκεντρική θεωρία, βασικά συστατικά του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, έφεραν τους προοδευτικούς λογίους, αντιμέτωπους με το συντηρητικό κατεστημένο της εποχής και τη Μεγάλη Εκκλησία. Θύματα οι περισσότεροι της ιδεολογικής σύγκρουσης που ξέσπασε μεταξύ του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και της Εκκλησιαστικής Συντήρησης, θέτουν με τον αγώνα τους τις βάσεις για την εισαγωγή της σύγχρονης επιστήμης στον ελληνικό χώρο και προετοιμάζουν τις συνειδήσεις των Ελλήνων για τη μεγάλη Ελληνική Επανάσταση και τη δημιουργία του ελεύθερου Ελληνικού Κράτους.

Στη συλλογική προσπάθεια για την αφύπνιση του Γένους έδωσαν το "παρών" όχι μόνον κληρικοί και σπουδασμένοι δάσκαλοι αλλά και πολλοί Έλληνες που εργαζόταν στον ευρωπαϊκό χώρο και είχαν αποκτήσει ευρύτερη μόρφωση, εμπλουτισμένη με τα σύγχρονα επιτεύγματα του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Η ιδεολογική και γλωσσική διαμάχη ανάμεσα στους αρχαϊστές, τους καθαρολόγους και στους υποστηρικτές της απλής γλώσσας του λαού οδήγησε σε συγκρούσεις και αντιθέσεις μεγάλο αριθμό οπαδών αυτών των ομάδων. Παράλληλα όμως παρουσιάστηκε έντονη συγγραφική και εκδοτική δραστηριότητα, γεγονός που συντέλεσε ουσιαστικά στη διάδοση και την αναβάθμιση της επίπονης προσπάθειας για την πνευματική και εθνική αναγέννηση του Ελληνισμού.

Η Εκπαίδευση την Περίοδο Καποδίστρια (1828-1831)

Στοχεύοντας στην πνευματική αναγέννηση του απελευθερωμένου από τον τουρκικό ζυγό ελληνικού κράτους ο πρώτος κυβερνήτης του κατέβαλλε προσπάθειες για την εξασφάλιση αρχικά της στοιχειώδους εκπαίδευσης. Το 1829 ιδρύει το Ορφανοτροφείο της Αίγινας για τα ορφανά του πολέμου, όπου λειτουργούσαν εκτός από τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία (σχολεία στα οποία οι μαθητές των ανώτερων τάξεων δίδασκαν τα παιδιά που φοιτούσαν στις κατώτερες) τρεις κλάσεις ελληνικών μαθημάτων και πολλά «χειροτεχνεία», πρακτικά εργαστήρια διαφόρων τεχνών για όσους μαθητές δεν είχαν ικανότητες προόδου στα μαθήματα. Η στοιχειώδης εκπαίδευση ήταν υποχρεωτική. Στο Ορφανοτροφείο εντάχθηκε και το Πρότυπο σχολείο, όπου εκπαιδευόνταν δάσκαλοι για τα αλληλοδιδασκτικά. Επιπλέον ιδρύθηκε το Κεντρικό σχολείο «δια τους έχοντας έφεσιν να αναδεχθώσιν το διδασκαλικόν επάγγελμα» και για όσους νέους θα ήθελαν να ακολουθήσουν ανώτερες σπουδές. Σχολεία λειτούργησαν και στη Σύρο, στο Ναύπλιο, την Αθήνα και την Ύδρα. Επίσης λειτούργησε το Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο Ναυπλίου, η Εκκλησιαστική Σχολή του Πόρου, η Αγροτική Σχολή της Τίρυνθας και η Εμπορική Σχολή Σύρου.

Ο Καποδίστριας σε συνεργασία με την Επιτροπή για θέματα παιδείας φρόντισαν κατά το δυνατόν για τον υλικότεχνικό εξοπλισμό των σχολών και την έκδοση διαταγμάτων για τη σωστή οργάνωση και λειτουργία τους. Ο κυβερνήτης είχε διατυπώσει την ανάγκη ιδρύσεως Πανεπιστημίου. Όμως οι οικονομικές δυσκολίες και η έλλειψη διδακτικού προσωπικού, καθώς και ο πρόωρος θάνατός του δεν του επέτρεψαν να υλοποιήσει τους οραματισμούς του.

Η Εκπαίδευση την Περίοδο Όθωνα (1833-1863) Τα μέλη της Αντιβασιλείας έλαβαν αποφάσεις και εξέδωσαν διατάγματα σύμφωνα με τα οποία : 1) Ιδρύθηκαν δημοτικά σχολεία σε όλους τους δήμους με υποχρεωτική φοίτηση για παιδιά άνω των 6. (6 χρόνια) 2) Ιδρύθηκαν Ελληνικά σχολεία σε όλες τις επαρχίες (3 χρόνια) 3) Ιδρύθηκαν γυμνάσια στην έδρα κάθε νομού. (4 χρόνια) Έτσι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα οργανώθηκε πάνω στα πρότυπα του αντίστοιχου Βαυαρικού, με έναν κύκλο βασικής υποχρεωτικής εκπαίδευσης και δυο διαφορετικούς κύκλους μέσης, παρά το γεγονός ότι οι ελληνικές κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες ήταν πολύ διαφορετικές από αυτές της Βαυαρίας. Κύριο χαρακτηριστικό του περιεχομένου των σπουδών ήταν ο κλασικισμός και η αρχαιολατρία, ενώ ελάχιστη βάση δινόταν στην απόκτηση θετικών και τεχνικών γνώσεων.

Τη δαπάνη των δημοτικών σχολείων αναλάμβαναν οι δήμοι ενώ των Ελληνικών σχολείων και των γυμνασίων το κράτος. Για την εκπαίδευση των δασκάλων ιδρύθηκε το πρώτο Διδασκαλείον και συγκροτήθηκε επιτροπή που θα έκρινε τα προσόντα όσων επιθυμούσαν να εργαστούν ως καθηγητές. Αργότερα, το 1855, αποφασίστηκε οι καθηγητές να είναι αποκλειστικά απόφοιτοι του Πανεπιστημίου της Αθήνας, που ιδρύθηκε και άρχισε να λειτουργεί το 1837.

Η αντιβασιλεία διατήρησε ορισμένες από τις τομές που έγιναν στον τομέα αυτό από τον Καποδίστρια και έτσι έχουμε την επαναλειτουργία των αλληλοδιδασκτικών σχολείων, διορισμό νέων δασκάλων, αναδιοργάνωση του Ορφανοτροφείου και της Βιβλιοθήκης στην Αίγινα. Τέλος ιδρύθηκε η Αρχαιολογική υπηρεσία για τη συλλογή

και προστασία αρχαιοτήτων.¹²

Η Εκπαίδευση την περίοδο 1911-1945

Πολεμικές περιπέτειες και πολιτικές κρίσεις ταλανίζουν την Ελλάδα από το 1912 έως το 1922. Το 1914 ξεσπά ο Α΄ παγκόσμιος πόλεμος. Με το τέλος του πολέμου η Ελλάδα ήταν στο πλευρό των νικητών. Ακολουθεί η μικρασιατική εκστρατεία η οποία διαρκεί μέχρι το 1922 και λήγει με την ήττα της Ελλάδας. Ύστερα η περίοδος του μεσοπολέμου (1922-1940).

Για την ελληνική παιδεία η περίοδος αυτή αποτέλεσε το πρώτο κύμα εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων του 20ου αιώνα. Δημιουργούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις για τη συγκρότηση του Πανεπιστημίου. Με τα νομοσχέδια του 1913 η δημοτική εκπαίδευση γίνεται εξάχρονη και υποχρεωτική και οδηγεί στο αστικό σχολείο ή στο εξετάζιο γυμνάσιο. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929 ακολούθησε την ελληνική οικονομική αναδιοργάνωση με καπιταλιστικά πρότυπα, φανερώνοντας τις αδυναμίες της. Το αστικό ορθολογικό πνεύμα επέτρεψε στους απόφοιτους του δημοτικού την είσοδο χωρίς εξετάσεις στις επαγγελματικές σχολές, ενώ με εξετάσεις την εισαγωγή στο Γυμνάσιο. Οι μεταρρυθμίσεις όμως ανακόπηκαν από τις δικτατορίες των Κονδύλη και Μεταξά.

Η Εκπαίδευση μετά το 1945

Η μεταπολεμική μεταρρύθμιση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος του 1957, δεν ήταν επιτυχής αφού διατήρησε τις συντηρητικές δομές, διογκώνοντας τα προβλήματα. Το 1964 η κεντρία πολιτική της εποχής κατάφερε να εκσυγχρονίσει την αστικοφιλελεύθερη παιδεία με την ελληνική οικονομία, με βάση την ισότητα. Εισήγαγε τη δημοτική γλώσσα, το εννιάχρονο σχολείο, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και τη δωρεάν παιδεία, ενώ παράλληλα οδήγησε στη θέσπιση του ακαδημαϊκού απολυτηρίου. Μεταπολιτευτικά, η ευρωπαϊκή ενοποίηση, η παγκοσμιοποίηση, η κοινωνία της πληροφορίας και ο διεθνής οικονομικός ανταγωνισμός καθόρισαν την πορεία της ελληνικής παιδείας από την **ισότητα** στην **αποδοτικότητα**. Οι εξετάσεις για την εισαγωγή στα πανεπιστήμια ουσιαστικά ξεκινάνε την περίοδο 1962-1965, όπου τις διοργανώνουν τα ίδια τα πανεπιστήμια.

Την περίοδο 1978-1979 εφαρμόζεται το σύστημα εισόδου στα ΑΕΙ και ΚΑΤΕΕ μέσω εξετάσεων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και τα μαθήματα στις δύο τελευταίες τάξεις χωρίζονται σε κορμού και επιλογής. Το 1983 καταργούνται οι εξετάσεις στη Β΄ Λυκείου και καθιερώνεται το **σύστημα των δεσμών**.

¹² Θανάσης Κοπάδης <http://www.tmth.gr/sciencerelated/56-education/400-h-istoria-tis-ekpaidefsis-stin-ellada> 2011 (Όλη η ενότητα 2.2 αποτελεί παραπομπή από την ίδια πηγή)

Μικρές αλλαγές για την συνέχεια, μέχρι την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του Γεράσιμου Αρσένη το 1999, με το **Ενιαίο Λύκειο** και τις Πανελλήνιες Εξετάσεις σε όλα τα μαθήματα στη Β΄ και στη Γ΄ Λυκείου, αλλαγή που προκάλεσε πολλές αντιδράσεις στους μαθητές. Ακολούθησε μικρή βελτίωση του εξεταστικού συστήματος από τον κ. Ευθυμίου και κατάργηση των εξετάσεων στη Β΄ Λυκείου (2004). Τα μαθήματα που εξετάζονται πανελλαδικά γίνονται 6 ή 7 και δίνεται βαθμός πρόσβασης για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, απαξιώνοντας ουσιαστικά το βαθμό του απολυτηρίου. Ακολουθούν αλλαγές μόνο στο όνομα (**Γενικό Λύκειο**) φορτώνοντας τον ήδη ελλειμματικό προϋπολογισμό του κράτους με το κόστος της αλλαγής ταμπελών σε όλα τα σχολεία της χώρας.¹³

2.3 Λίγο πριν το σήμερα

Παραδοσιακά στη Δυτική Ευρώπη η κατάρτιση των εκπαιδευτικών εντασσόταν σε ένα από δυο μοντέλα που διέφεραν μεταξύ τους πάρα πολύ ως προς το περιεχόμενο, την προσέγγιση και τη θεσμική βάση, καθώς και ως προς τη σχέση ανάμεσα στην παιδαγωγική θεωρία και την εισαγωγή στη σχολική πράξη. Η διαφορά αυτή συνήθως βασίζεται στο αν η κατάρτιση των εκπαιδευτικών ακολουθεί το παράλληλο ή το συνεχόμενο μοντέλο. Το πρώτο μοντέλο προέκυψε μέσα από την παραδοσιακή πρακτική της εισαγωγής των νέων στην τέχνη της διδασκαλίας μέσα από ένα είδος μαθητείας συντεχνιακού χαρακτήρα, κατά την οποία ο κάθε μαθητευόμενος δάσκαλος διδασκόταν από το παράδειγμα ενός μαθητή- δασκάλου. Αυτή η μορφή κατάρτισης υπέστη πολλές μεταβολές καθώς εξελισσόταν το εκπαιδευτήριο μέσα στο οποίο παρεχόταν.

Το πρώτο στάδιο αυτής της εξέλιξης σήμαινε την ίδρυση σχολείων για δασκάλους, παράλληλων με την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Το δεύτερο στάδιο αφορούσε την ίδρυση αυτόνομων μεταδευτεροβάθμιων σχολών κατάρτισης εκπαιδευτικών που λειτουργούσαν παράλληλα με το πανεπιστήμιο. Το τρίτο στάδιο ήταν η ενσωμάτωση της κατάρτισης των εκπαιδευτικών ως γνωστικού αντικειμένου στα πανεπιστήμια καθαυτά. Συνεπώς, ο εκπαιδευτικός είναι αυτός που μεταφράζει σε γνώση, πρακτική και πραγματικότητα μέσα στην τάξη και επομένως για την νεότερη γένια, τις αποφάσεις και τις προτεραιότητες που έχουν συμφωνηθεί αλλού, από τις εθνικές, τις περιφερειακές, ή τις τοπικές αρχές. Όποτε τίθενται νέες προτεραιότητες ή δίνεται έμφαση σε άλλα πράγματα οι εκπαιδευτικοί πρέπει να προσαρμόσουν αυτά που διδάσκουν, τον τρόπο που τα διδάσκουν και πολύ συχνά το αντικείμενο που διδάσκουν και κάπως έτσι αναλαμβάνουν καινούριες ευθύνες.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να αναλάβουν μείζον μέρος της ευθύνης για την προετοιμασία της σημερινής γενιάς για έναν κόσμο πολύ διαφορετικό από εκείνο των γονέων τους. Είναι ένας κόσμος που θα ανταμείβει

¹³ Θανάσης Κοπάδης <http://www.tmth.gr/sciencerelated/56-education/400-h-istoria-tis-ekpaidefsis-stin-ellada> 2011 (Όλη η ενότητα 2.2 αποτελεί παραπομπή από την ίδια πηγή)

διαφορετικές ικανότητες και θα χαρακτηρίζεται από διαφορετική δομή απασχόλησης. Το πρώτο στοιχείο φαίνεται από την ιδιαίτερη έμφαση που δίνουν οι δημόσιες αρχές στα μαθηματικά, την πληροφορική και τις θετικές επιστήμες γενικότερα ως μέρος του συνήθους πνευματικού εξοπλισμού των αποφοίτων του σχολείου. Η προτεραιότητα αυτή μπορεί να ερμηνευθεί με διάφορους τρόπους: ως μέσο για να δημιουργηθεί μια δεξαμενή επαρκώς εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού που να διασφαλίζει την ανταγωνιστικότητα της εθνικής βιομηχανίας, ή ένας παράγοντας που ίσως να είναι και ο σημαντικότερος από στρατηγική και μεσοπρόθεσμη άποψη, που θα συντελέσει στην αναδόμηση της βιομηχανικής βάσης της Ευρώπης.

Σήμερα ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι πολύ πιο σύνθετος απ' ό,τι στις προηγούμενες εποχές. Οι συμμείξεις των πολιτισμών και κυρίως το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, οι οικονομικοί πρόσφυγες, οι διαρκείς τεχνολογικές και επιστημονικές επαναστάσεις, οι ριζοσπαστικές παραγωγικές ανακατατάξεις επηρεάζουν αποφασιστικά το παιδαγωγικό παιχνίδι και φυσικά την εικόνα του εκπαιδευτικού.

2.4 Η διαμεσολάβηση στην ελληνική και ευρωπαϊκή κοινότητα μέσα από τα μάτια του Αριστοτέλη

Ο στόχος για την διαφύλαξη των νομικών δικαιωμάτων των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενθάρρυνε τη χρήση της διαμεσολάβησης ως μεθόδου επίλυσης διαφορών. Μάλιστα τον Μάρτιο του 2001, όσον αφορά τη – καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, το συμβούλιο της Ε.Ε. έλαβε μια απόφαση-σταθμό για την εφαρμογή της διαδικασίας της διαμεσολάβησης σε ποινικές υποθέσεις. Στην Ελλάδα θεσπίζεται η εναλλακτική επίλυση διαφορών δε ποινικές υποθέσεις. Ο θεσμός της διαμεσολάβησης που αφορά την ποινική διαμεσολάβηση έχει τις ρίζες του στην επανορθωτική Αριστοτελική δικαιοσύνη, η επιρροή της οποίας στην Ευρώπη υφίσταται από το 1980. Στο σημείο αυτό είναι καλό να αναφερθεί ότι η Ελλάδα έκανε απόπειρες εφαρμογής της διαμεσολάβησης σε ποινικές υποθέσεις ήδη από το 1995, όχι με τη μορφή αυτοτελούς θεσμού.¹⁴

Ο νόμος αυτός αφορά για πράξεις που έχουν να κάνουν με την οικογενειακή βία και μπορεί να βρεθεί λύση μέσω της διαμεσολάβησης. Για παράδειγμα αν ο θύτης δώσει λόγω τιμής ότι δεν θα προβεί σε ίδιες πράξεις και μπορεί να μείνει στο σπίτι εξαρτάται από το θύμα, επίσης ζητούμενο της διαμεσολαβητικής διαδικασίας είναι συναίνεση και αποδοχή από την πλευρά του θύματος. Σημαντικό σημείο της διαδικασίας είναι πως η άρνηση κάποιου ή κάποιων δεν συνεπάγεται ουσιαστικά ή δικονομικά επακόλουθα σε περίπτωση ποινικής δίκης.

¹⁴ Γεώργιος Μ. Τζήμας (2018) Ο ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ (σελίδες 264-267) Θεσσαλονίκη

Το αριστοτελικό διορθωτικό δίκαιο και ο ορισμός της ηθικής αρετής έχουν επιρροές στις διατάξεις που έχουν εισαχθεί στην ευρωπαϊκή –ελληνική έννομη τάξη.

Αποτέλεσμα αυτών αποτελεί η ρητορική ισχύ, καθώς είναι καθοριστική για την εξεύρεση κοινά αποδεκτών λύσεων που δεν θα αποβαίνουν σε βάρος κανενός από τα συμβαλλόμενα στη διαμεσολάβηση μερών, άρα θα πρέπει ο ρητορικός λόγος να έχει μετουσιωθεί στον γνήσιο ηθικό ρητορικό λόγο που εδράζει στη τέχνη ρητορική του Αριστοτέλη.

Μάλιστα η σαφήνεια των νομικών διατάξεων δεν αφήνει κανέναν περιθώριο αμφισβήτησης για τον χαρακτήρα της διαδικασίας, ο οποίος διέπεται από ορθολογικές ενέργειες που αντανακλούν ακόμη και την κοινωνική ηθική. Συγκεκριμένα δίνεται δυνατότητα, αν ο δράστης- θύτης συμμορφωθεί με τους όρους της ποινικής διαμεσολάβησης για κάποιο χρονικό διάστημα μπορεί να μην τιμωρηθεί. Η βαριά σημασία της υπαγωγής σε διαδικασία διαμεσολάβησης φαίνεται από το γεγονός ότι όσο διαρκεί αυτή, η πράξη βρίσκεται σε εκκρεμότητα, ενώ η αναστολή μέχρι να ολοκληρωθεί.

Λογικό ήταν η εισαγωγή του θεσμού της διαμεσολάβησης να αντιμετωπιστεί αρχικά θετικά από μια κοινότητα ανθρώπων που θέλει και επιδιώκει την κατάκτηση της ηθικής αρετής για το σύνολο των μελών της. Ωστόσο η ανυπαρξία των κατάλληλων δομών είχε ως συνέπεια την καταστρατήγηση αυτού του μέτρου όχι μόνο στην ελληνική, αλλά και στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα. Η υλοποίηση αυτής της διαδικασίας έπρεπε να έχει ως μέλημα τα πρόσωπα που εμπλέκονται σε αυτήν, κυρίως τους αρμόδιους εισαγγελείς και μετά το σύνολο των πολιτών, που με την κατάλληλη αγωγή και τις ποιοτικές έξεις θα έχουν ανάλογα ποιοτικά αποτελέσματα. Έτσι αναδεικνύεται η ηθική παιδεία των μελών της κοινότητας καθώς και οι προτροπές του Αριστοτέλη ώστε να μην είναι μόνο στα χέρια αρμόδιων νομοθετικών-εκτελεστικών αρχών η εξεύρεση μεθόδων για την τυπική μετασκευή ηθικών αντιλήψεων περί δικαίου, αλλά αυτή να αποτελεί επιλογή και καθήκον παγκόσμιας κοινότητας.

Η επανορθωτική δικαιοσύνη, όπως είχε πει ο Αριστοτέλης θα είναι ένας σύγχρονος θεσμός που θα καταδεικνύει την ηθική βελτίωση των πολιτών της παγκόσμιας κοινότητας και ταυτόχρονα την ισχύ του ηθικού ρητορικού λόγου, για να υπάρξει αρμονία και να επιτευχθεί η ευδαιμονία. Τα βασικά χαρακτηριστικά του διορθωτικού δικαίου που φαίνονται να απουσιάζουν από τον εκσυγχρονισμένο αυτόν θεσμό, είναι να δυνατόν να εντυπωθούν με την κατάλληλη δια βίου αγωγή.

Το μόνο σίγουρο είναι πως η διαμεσολάβηση με την ειδική αντιμετώπιση των εμπλεκόμενων μερών, με την γρήγορη παρέμβαση των φορέων, με τον χαρακτήρα της, την παράλληλη προστασία του θύματος και την αντίληψη των ευθυνών από την πλευρά του δράστη, μπορεί να θεωρηθεί απότοκο του αριστοτελικού επανορθωτικού δικαίου. Για να πραγματωθεί αυτή η προσδοκία πρέπει η δικαιοσύνη να απολέσει το τυπικό – γραφειοκρατικό χαρακτήρα της, έμπρακτα μέσω της διαδικασίας της διαμεσολάβησης, ώστε από το θεραπευτικό- συμβουλευτικό ακόμη μέρος της, στο

οποίο δεσπόζει ο πειστικός λόγος, ηθικά προσδιορισμένος, να μπορεί να επιτελέσει τον σκοπό της τόσο στην πρόληψη, όσο και σε περιπτώσεις που έχει συντελεστεί υποτροπή.

Η σχολική διαμεσολάβηση αποτελεί μικρογραφία της κοινωνικής- δικαστικής διαμεσολάβησης που αναφέρθηκε παραπάνω, όπως ακριβώς δρουν οι δικαστές και οι πολίτες πρέπει να δρουν οι παιδαγωγοί και οι μαθητές αντίστοιχα. Σίγουρα με ποιο ήπια μορφή και χωρίς τιμωρίες.¹⁵

3. Μέρος τρίτο Αριστοτέλης

Μέσα σε όλη αυτή την αναδρομή θα ήταν άδικο να μην γίνει αναφορά στο Αριστοτέλη που πίστευε ότι ο διάλογος, ο σωστός τρόπος ομιλίας και υπεράσπιση του εαυτού σου με τα ορθά επιχειρήματα μπορεί να λύσει πολλές συγκρούσεις και διαμάχες, δεν μπορούμε να μην μιλήσουμε για τον άνθρωπο που «δημιούργησε» την διαμεσολάβηση, την χρησιμοποίησε την μελέτησε και ανέδειξε την σχέση του με την λογική. Σήμερα αυτό που Αριστοτέλης ονομάζει ρητορική είναι νόμιμο αντικείμενο έρευνας της συνεργασίας της φιλοσοφίας με την ιστορία και την πολιτική επιστήμη, με τις επιστήμες της επικοινωνίας. Ο Αριστοτέλης διαχωρίζει την αρετή σε δύο είδη, τη διανοητική και την ηθική. Η πρώτη διδάσκεται. Ανάλογα με τη διδασκαλία που θα δεχθεί κάποιος μπορεί να την αυξήσει η ακόμα και να την τελειοποιήσει. Η δεύτερη δεν διδάσκεται αλλά είναι αποτέλεσμα του έθους. Τονίζει ότι οι αρετές ούτε υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως ούτε όμως αντίκειται στη φύση μας η γένεση των αρετών. Η φύση μας προίκισε με επιδεκτικότητα στις αρετές το πως και το πόσο θα τις καλλιεργήσουμε εξαρτάται από τη διαδικασία του έθους. Ρητορική είναι η ικανότητα ενός ομιλητή να κυριαρχεί στη σκέψη και στην ψυχή των άλλων με τον λόγο, δηλαδή να πείθει στο ότι μιλάει ωραία και χρησιμοποιεί τα κατάλληλα τεχνάσματα, αυτό που ονομάζει και ο φιλόσοφός μας πειθώ.¹⁶

3.1 Η ρητορική του Αριστοτέλη

Ο Αριστοτέλης με ελκυστική διαύγεια ερευνά τύπους πειστικής επιχειρηματολογίας, ανάγοντας το ρητορικό λόγο σε μία σπάνια τελειότητα, εξετάζει τη φύση αυτής της τέχνης και τον σκοπό που επιτελεί που δεν είναι άλλος από την πειθώ. Δηλαδή ο ικανός αγορητής φτάνει εκεί μέσω αποδεικτικών επιχειρημάτων, εφαρμόζοντας

¹⁵ Γεώργιος Μ. Τζήμας (2018) Ο ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ (σελίδες 264-267) Θεσσαλονίκη

¹⁶ Γεώργιος Μ. Τζήμας (2018) Ο ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ (σελίδες 264-267) Θεσσαλονίκη

κανόνες οι οποίοι αυτονομούνται από το εκάστοτε θέμα, παρόλο που επικουρούν το κάθε θέμα. Επιπρόσθετα θεωρεί πως η αμφισβήτηση που κατέχει ζωτικό χώρο σε μία πειστική διαδικασία τροφοδοτείται από τους λεγόμενους κοινούς τόπους, πρόκειται για γενικά πανθομολογούμενες απόψεις και τρόπους σκέψεις με ευρεία κλίμακα εφαρμογής σε ποικίλα πεδία. Ο Αριστοτέλης εξάλλου θεωρεί πως ο ρήτορας οφείλει να αντλεί τους κοινούς τόπους από το είδος του ρητορικού λόγου, ταξινομώντας ομάδι τις γνώμες που διαχέονται σε μια πολιτεία.

Αντιλήφθηκε λοιπόν ότι μια πρακτική γνώση όπως η ρητορική βοηθάει ώστε να ανέλθει κανείς το ταχύτερο δυνατό στην πολιτική-κοινωνική κόνιστρα, καθώς και ότι η γνήσια ρητορική είναι απαραίτητο προπαιδευτικό στάδιο για τον μελλοντικό φιλόσοφο. Το ουσιαστικό ωστόσο είναι πως ο συνθέτης της ρητορικής με τον επιστημονικό εμπειρισμό που τον διακρίνει και την λογική που την έκανε πρόταγμα της φιλοσοφίας κατόρθωσε να κληροδοτήσει ένα έργο με διαυγή εντελέχεια και τέλος. Με ακρίβεια διαπιστώνει πως τουλάχιστον το περίβλημα της ρητορικής και της διαλεκτικής παρουσιάζει αναλογικές ομοιομορφίες, χωρίς ωστόσο να διατείνεται ότι οι δύο τέχνες ταυτίζονται. Η αντιστοιχία αυτών οφείλεται στο γεγονός ότι και οι δύο τέχνες έχουν ως αφετηρία αποφαντικές θέσεις, εκφράζοντας μια σειρά αλληλένδετων σκέψεων ή ανησυχιών, ενώ το σύνολο το σύνολο των επιχειρημάτων δεν προϋποθέτει επιστημονικά ερείσματα. Ο φιλόσοφος υπονοεί πως η ρητορική αποτελεί ένα γύμνασμα του νου που καθορίζεται από την λογική, αυτή με τη σειρά της δεν μπορεί παρά να υποστηρίζει το ορθό και το δίκαιο, αφού σε όλες τις κοινωνίες όλως των εποχών τα κριτήρια της ορθότητας απορρέουν από έναν αποδεκτό κώδικα ηθικής συμπεριφοράς.

Η ρητορική μπορεί να υπαχθεί στις τέχνες, καθώς ο ίδιος θεωρεί ότι η επιτηδειότητα κάποιου που άπτεται της νόησης και της λογικής ορίζεται σαν τέχνη. Επιπλέον είναι δυνατόν να εφαρμοστούν στη ρητορική μεθοδολογίες και τεχνικές συστηματικής μελέτης και γνώσης. Έπειτα συμπεραίνει πως η ηθική αποτελεί έρεισμα αυτή της νέας ρητορικής μια ηθική που καθορίζει το δίκαιο, όχι μόνο του καλού νόμου, αλλά και του δικαστή, στο νου του Σταγειρίτη κυριαρχεί η δικανική ρητορεία πως η αλήθεια και το δίκαιο συνεπικουρούν την τέχνη της πειθούς. Η ικανότητα στον πειστικό λόγο αυτονόητα παρέχει την δυνατότητα στον ομιλητή να υπερασπίζεται τα δικά του. Γίνεται αντιληπτό πως η έντεχνη χρήση του λόγου έχει την απαρχή της στην θεωρητική επεξεργασία των προς διαβούλευση ζητημάτων, αλλά δεν αρκείται σε αυτή μόνο τη διαδικασία, καθώς αποσκοπεί στο να ληφθούν συγκεκριμένες αποφάσεις με πρακτική εφαρμογή. Αν δεν στηριζόταν στην ηθική και δεν είχε εμπιστοσύνη στις στερεές ηθικές αξίες της κοινωνίας ούτε θα εξελισσόταν, ούτε θα εφαρμοζόταν. Η επωφελής λοιπόν κοινωνικά ρητορική με αφετηρία την αλήθεια και το αγαθό έχει ηθικές βάσεις.¹⁷

¹⁷ Γεώργιος Τζήμας 2018 « Ο ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ,Θεσσαλονίκη σελίδες 73-77

Η ρητορική κατοχυρώνεται νομικά κατ'ουσία εκ του αποτελέσματος. Από τη στιγμή που Αριστοτέλης την προβάλλει εξαρχής ως προϊόν διαβούλευσης στην κοινότητα των ανθρώπων την «διακτινίζει» από το πλαίσιο της εμπειρίας σε μία μεθοδική τέχνη, αποσκοπώντας στην εξεύρεση για την κάθε περίπτωση πειστικών κατάλληλων επιχειρημάτων. Οι συλλογισμοί αυτοί προς απόδειξη έχουν ένα αδιαμφισβήτητο έρεισμα, τις κοινωνικά αποδεκτές ηθικές αξίες, που επέρχονται στην επιφάνεια με την ενδεδειγμένη και όχι αχαλίνωτη έγερση παθών στο ακροατήριο. Από τη στιγμή εξάλλου που η όλη διαβούλευση εδράζει στη λογική η τέχνη του λόγου μετουσιώνεται σε μια έντιμη τέχνη, συναρτώμενη με την ηθική. Η καταλληλότητα της ρητορικής τέχνης για την εξυπηρέτηση των κοινωνικών αναγκών υποστηρίζει ο Αριστοτέλης πρέπει να αναζητηθεί στη φύσει της υπεροχής της, η οποία βρίσκεται ανάμεσα στην αλήθεια και το δίκαιο. Όταν μάλιστα οι αποφάσεις στα δικαστήρια δεν λαμβάνονται υπόψη τότε χάνει. Ο ρήτορας στην περίπτωση αυτή δεν είναι άμοιρος ευθυνών, και οφείλει να υπηρετεί και να αναδεικνύει την πλεονεκτικότητα των ηθικών αυτών των αξιών, φυσικά όχι θεωρητικά αλλά εντός κοινωνικού γίνεσθαι.

Ο Σταγειρίτης δεν αγοράζει απλά υπέρ μιας ρητορικής διαλεκτικής στοιχισμένης στη φιλοσοφία, με απλούς συλλογισμούς καταλήγει στο συμπέρασμα πως η ρητορική ως δημιουργός πειθούς χρησιμοποιεί ως είδος απόδειξης, το ενθύμημα, ένας είδος συλλογισμού που εδράζει στο χώρο της λογικής και μπορεί να αποτιμήσει αξιολογικά και γνωσιολογικά με έγκυρο τρόπο τη ρητορική. Ο άνθρωπος είναι φύσει ικανός να αντιλαμβάνεται την αλήθεια, αφού κατέχει κοινά αποδεκτές έλλογες γνώμες, ερευνά οργανωμένα συλλογισμούς και διακρίνει στο τέλος την αλήθεια από το ψέμα, το δίκαιο από το άδικο. Παρουσιάζει ο Αριστοτέλης την ηθική ως συστατικό στοιχείο ενός ρητορικού – διαλεκτικού λόγου, που, αν στους δικανικούς για παράδειγμα λόγους, περιχαρκαωθεί θα στασιάζει η ανθρώπινη φύση και θα αποκαλύψει την απάτη.¹⁸

3.2 Πειθώ - η πειστική τεχνική του Αριστοτέλη

Για τον Αριστοτέλη η ρητορική ουσιαστικά είναι ένας τρόπος εφαρμογής της διαλεκτικής. Η αρνητική κριτική για την ρητορική τέχνη δεν πρέπει να οδηγήσει κάποιον να εγκαταλείψει τον χώρο του δημοσίου λόγου. Επειδή οι λόγοι στο δικαστήριο, στην εκκλησία του δήμου σε εορταστικές ασκούν, ιδίως μέσα ένα δημοκρατικό περιβάλλον, σημαντική επίδραση και συμβάλλουν στην εξασφάλιση της ευημερίας της πόλης, όποιος ενδιαφέρεται για το καλό της πόλης πρέπει να φροντίζει ώστε οι επηρεαζόμενες από λόγους δημόσιες διαδικασίες λήψης αποφάσεων να εξελίσσονται βάση κάποιας ορθολογικότητας, ή τουλάχιστον να διασφαλίζεται σε

¹⁸ Γεώργιος Τζήμας 2018 « Ο ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ,Θεσσαλονίκη σελίδες 73-77

αυτές η επιρροή των σκεπτόμενων δυνάμεων της πόλης, που προσανατολίζονται στο κοινό καλό.

Μπορούμε να πλησιάσουμε αυτόν τον στόχο μέσω μιας ρητορική τεχνικής η οποία διατηρεί μεν τη ρητορική επίδραση, επιτρέποντας να πείθουμε όπως οι επικρινόμενες ρητορικές τέχνες, πετυχαίνει όμως αυτήν την πειθώ όχι με σύγχυση και αντιπερισπασμό αλλά με αντικειμενική πραγμάτευση των σχετικών με την περίπτωση ζητημάτων. Ο Αριστοτέλης πιστεύει ότι έχει ανακαλύψει μια τέτοια τεχνική συλλαμβάνοντας μια ρητορική που έχει αντικειμενικό προσανατολισμό, επιχειρηματολογεί και ευθυγραμμίζεται προς τη διαλεκτική. Θεμελιώδης είναι η ιδέα ότι πειθόμαστε, όταν πιστεύουμε ότι κάτι έχει αποδειχτεί (Ρητορική 1355a 5 κ.ε.). Αν αυτό ισχύει, η ρητορική μπορεί να αναδειχθεί ως κλάδος που είναι σε θέση να ανακαλύπτει για κάθε δεδομένο αντικείμενο τη δυνατότητα παραγωγής πειθούς. Επιπλέον, σύμφωνα με αυτήν τη βασική αρχή, το σημαντικότερο μέσο πειθούς συνίσταται στη διατύπωση αποδείξεων για εκείνα τα ζητήματα για τα οποία θέλουμε να πείσουμε τους ακροατές μας.¹⁹

Μια απόδειξη όμως είναι για τον Αριστοτέλη πάντα ένα είδος παραγωγής (συλλογισμού)· αντίθετα προς την επιστημονική απόδειξη, η ρητορική απόδειξη δεν εκκινεί από τις ανώτατες και αληθείς αρχές ενός γνωστικού χώρου, αλλά επιχειρεί να στηριχθεί σε προκείμενες ήδη αναγνωρισμένες από τους ακροατές. Η βασική σκέψη στη θεωρία της ρητορικής απόδειξης είναι η εξής: Μπορούμε να πείσουμε τους ακροατές μας για μια υπόθεση Β, αν δείξουμε ότι η υπόθεση Β συνάγεται από μια άλλη υπόθεση Α, για την οποία ο ακροατής είναι ήδη πεπεισμένος· επομένως, η ρητορική απόδειξη συνηθίζει να ξεκινά από υπάρχουσες πεποιθήσεις των ακροατών, προκειμένου να συνάγει εκείνες τις αποφάνσεις για τις οποίες θέλει να πείσει. Γι' αυτόν τον λόγο, μια ρητορική των επιχειρημάτων έχει ανάγκη τη διαλεκτική ικανότητα, που σχετίζεται πρώτον με παραγωγές και δεύτερον με παραγωγές από αναγνωρισμένες απόψεις (γι' αυτό και η περίφημη εναρκτήρια πρόταση της Ρητορικής υποστηρίζει ότι η ρητορική είναι «το σύστοιχο της διαλεκτικής»).

Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί για τη ρητορική απόδειξη τον συνηθισμένο στη ρητορική της εποχής του χαρακτηρισμό «ενθύμημα». Η λέξη παράγεται από το ρήμα ενθυμείσθαι, που σημαίνει «λαμβάνω υπόψη μου», «σταθμίζω», «αναλογίζομαι», «επινοώ». Αντιστοίχως η λέξη ενθύμημα σημαίνει αρχικά «επινόηση», «σκέψη», «επίνοια». Σε μια παρερμηνεία της αριστοτελικής θεωρίας του ενθυμήματος, το «ενθύμημα» εκλήφθηκε λίγο αργότερα ως λογικά ατελής συλλογισμός που περιέχει μόνο μια προκείμενη, επειδή η δεύτερη προκείμενη δεν διατυπώνεται από τον ρήτορα. Αφορμή για αυτή την παρανόηση έδωσε ένα χωρίο της Ρητορικής (1357a 7 κ.ε.), όπου ο Αριστοτέλης ο Αριστοτέλης λέει ότι το ενθύμημα έχει συχνά λίγες ή λιγότερες προκείμενες από άλλους "συλλογισμούς".

¹⁹ Γεώργιος Τζήμας 2018 « Ο ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ,Θεσσαλονίκη σελίδες 73-77

Πέρα από το γεγονός ότι ο Αριστοτέλης δεν θα εισήγε μια παρατήρηση-ορισμό με τη λέξη «συχνά» και ότι αναγνωρίζει και μη ρητορικά συμπεράσματα που είναι ατελή, η προαναφερθείσα παρατήρηση αναφέρεται γενικά παραγωγές και όχι σε συλλογισμούς, με ακριβώς δύο προκείμενες: επομένως, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι το ενθύμημα έχει λιγότερες από δύο προκείμενες. Σε μια ρητορική απόδειξη ενώπιον πολυπληθούς ακροατηρίου δεν επιτρέπεται παρόμοια διεξοδικότητα αλλά αυτό δεν συνιστά λογική ατέλεια. Εκείνο που ενδιαφέρει τον Αριστοτέλη στο προκείμενο χωρίο είναι κυρίως, να μην βασίζονται σε απόμακρες ή πολύ γενικές προκείμενες, επειδή με αυτόν τον τρόπο είτε χάνουν την πειστικότητα τους είτε χρειάζονται μεγάλο αριθμό ενδιάμεσων επιχειρηματολογιών σταδίων, προτού καταλήξουν στο επιθυμητό συμπέρασμα. Πάντως σε καμία περίπτωση δεν πρόκειται για ορισμό του «ενθυμήματος»: το «ενθύμημα» είναι για τον Αριστοτέλη απλώς ένα παραγωγικό επιχείρημα σε ρητορική χρήση.²⁰

Ο Αριστοτέλης δεν παραβλέπει ότι υπάρχουν και άλλοι παράγοντες επίτευξης πειθούς. Πέραν της ρητορικής απόδειξης, τα δύο άλλα μέσα πειθούς συνίσταται στην πειστική εμφάνιση του ρήτορα και στη διαμόρφωση κατάλληλης συναισθηματικής κατάστασης των ακροατών (πρβ. Ρητορική 1356a 15 κ.ε.: «γιατί δεν κρίνουμε με τον ίδιο τρόπο όταν θλιβόμαστε και όταν χαιρόμαστε, ή όταν αγαπάμε και όταν μισούμε»). Επειδή αυτά τα δύο μέσα πειθούς άπτονται του χαρακτήρα, ο ρήτορας δεν αρκεί να είναι ικανός στο πεδίο της διαλεκτικής, γι αυτό ο Αριστοτέλης τροποποιεί τη φράση για τη ρητορική ως σύστοιχο της διαλεκτικής και υποστηρίζει τελικά ότι η ρητορική είναι παραφυάδα και διαλεκτικής και χαρακτηρολογίας (Ρητορική 1356^a 26). ο Αριστοτέλης δεν επέκρινε τους προγενέστερους για το ότι πραγματεύονται τη συναισθηματική διέγερση ως μέσο πειθούς αλλά για το ότι ασχολούνται σχεδόν αποκλειστικά με αυτήν παραμελώντας τη ρητορική απόδειξη.

Στην αριστοτελική αντίληψη της ρητορικής, η οποία επικεντρώνεται στη ρητορική απόδειξη, αποτελώντας ουσιαστικά και η ίδια μια εφαρμογή της διαλεκτικής, αυτό ο κίνδυνος προφανώς δεν ελλοχεύει. Το ζήτημα αφορά επιπλέον, τον τρόπο με τον οποίο ο ρήτορας διεγείρει συναισθήματα. Όταν ασκεί κριτική στους προγενέστερους, ο Αριστοτέλης έχει κατά νου έναν συγκεκριμένο παραδοσιακό τύπο συναισθηματικής διέγερσης, που δεν σχετίζεται με την ουσία των ζητημάτων τα οποία αφορά η ομιλία, αλλά αντιθέτως μας απομακρύνει από αυτά. Έτσι, για παράδειγμα, στα αθηναϊκά δικαστήρια δεν αποτελούσε σπάνιο φαινόμενο οι κατηγορούμενοι να καλούν τις οικογένειες τους που έκλαιγαν, προκειμένου έτσι να εξασφαλίσουν τον οίκτο των δικαστών. Απεναντίας ο Αριστοτέλης, ενόψει της ρητορικής χρήσης των συναισθημάτων, αξιοποιεί το γεγονός ότι τα συναισθήματα εξαρτώνται από συγκεκριμένες απόψεις για τα άλλα πρόσωπα και για τις πράξεις τους. Σύμφωνα με αυτήν τη θεωρία, νιώθει κάποιος για παράδειγμα οργή, όταν κάποιος φέρεται περιφρονητικά, χωρίς να έχει αυτό το δικαίωμα.²¹

²⁰ Christof Rapp 2012 «Εισαγωγή στον Αριστοτέλη» Αθήνα, σελίδα 122-126

²¹ Christof Rapp 2012 «Εισαγωγή στον Αριστοτέλη» Αθήνα, σελίδα 122-126

Στο πλαίσιο μια τέτοιας θεωρίας, όχι μόνο είναι εφικτή μια περισσότερο στοχευμένη συναισθηματική διέγερση από ότι στην παραδοσιακή ρητορική τέχνη, αλλά είναι επίσης δυνατή η πρόκληση συγκεκριμένων συναισθημάτων απλώς με την περιγραφή ή την υπογράμμιση συγκεκριμένων γνωρισμάτων της προκειμένης περίπτωσης. Με αυτόν τον τρόπο, η συναισθηματική διέγερση δεν μας απομακρύνει αναγκαστικά από τη συζητούμενη κατάσταση, ούτε οδηγεί υποχρεωτικά σε άμβλυση της κριτικής ικανότητας. Έτσι, ένας κατάλληλα εκπαιδευμένος ρήτορας, αντιμέτωπος με την εξοργιστική συμπεριφορά συγκεκριμένων προσώπων, θα μπορούσε να προβάλλει τα εξοργιστικά στοιχεία και έτσι να προδιαθέσει τον δικαστή προκειμένου να εκδώσει μια απόφαση που θα φαίνεται και αντικειμενικά δικαιολογημένη.²²

Με λίγα λόγια η ρητορική είναι μία προσπάθεια κατανόησης και ρύθμισης της πειθούς, που οδηγεί στο να μεταβάλλει κάποιος την άποψή του χωρίς καμία βία, μόνο με τον λόγο. υπάρχουν τρεις πηγές πειθούς: τα λογικά επιχειρήματα, η αυθεντία και ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται αυτός που ομιλεί. Και έπειτα υπάρχει η ψυχολογία εκείνου, ο οποίος βρίσκεται στο ακροατήριο: είναι θυμωμένος, φοβάται, είναι αδιάφορος. Το περίφημο «λόγος, ήθος, πάθος» που αναφέρεται και στην ρητορική του Αριστοτέλη. Η πειθώ δεν έχει να κάνει μόνο με τη χρήση επιχειρημάτων (λόγος). Πρέπει επίσης να ληφθεί υπ' όψιν η προσωπικότητα του ομιλητή (ήθος) και το πάθος (αρχ. πάθος), που κινητοποιεί τα συναισθήματα του ακροατηρίου. Η άλλη μεγάλη ιδέα της ρητορικής είναι πως υπάρχει μία μέθοδος, για να δομήσει κανείς έναν λόγο.

Η Αρχαιότητα πρόβλεψε πέντε κλασικά στάδια: τη σύλληψη των επιχειρημάτων (εύρεσις), τη διάταξη των επιχειρημάτων με τρόπο αποτελεσματικό (τάξις), το ύφος και την έκφραση (λέξις), την απομνημόνευση (μνήμη), ώστε να παραμείνει ο λόγος στο νου του ομιλητή και την εκφώνηση (υπόκρισις). Είναι πολύ σημαντικό, διότι ο καθένας μπορεί να διαπρέψει στον έναν ή στον άλλον τομέα. Μπορεί να είναι έξυπνος, χωρίς όμως καλή φυσική παρουσία, και αντιστρόφως. Από όλα αυτά συνάγεται ότι η ρητορική είναι κάτι σαν παραφυάδα της διαλεκτικής και της ηθικής επιστήμης, που σωστό είναι να τη λέμε πολιτική επιστήμη.²³

3.3 Η πόλις και το κοινό καλό

Για τον Αριστοτέλη οι άνθρωποι γίνονται φρόνιμοι όχι με το να ασκούν απλώς την ατομική τους διάνοια (αυτή είναι η νεωτερική αντίληψη περί νόησης), αλλά με το να μαθαίνουν να ζουν τον ενάρετο βίο στην κοινότητά τους. Για τον Αριστοτέλη αυτή η κοινότητα ήταν η «πόλις» - είναι αδύνατον να είναι κανείς ενάρετος παρά μόνον μέσα στο πλαίσιο της «πόλεως». Αυτό άλλωστε προκύπτει από τον ορισμό της αρετής ως την αναζήτηση της τελειότητας (να ζει δηλαδή κανείς σύμφωνα με τις διανοητικές και ηθικές αρετές στις δραστηριότητες που ασκεί). Για να είναι ο βίος «αγαθός» (ενάρετος, ευδαίμων) πρέπει να κατευθύνεται από την φρόνηση· η

²² Christof Rapp 2012 «Εισαγωγή στον Αριστοτέλη» Αθήνα, σελίδα 122-126

²³ <https://www.tromaktiko.gr/43843/laurent-pernot-kikeron-o-kalyteros-symvoulos-gia-na-omilikanis-dimosia/>

καλύτερη εφαρμογή της φρόνησης είναι στην προαγωγή του κοινού καλού της κοινότητας στην οποία μετέχει ο φρόνιμος. Ο καλός άνθρωπος, λοιπόν, είναι ο «φρόνιμος» και ο ιδεώδης φρόνιμος είναι ο «πολιτικός», αφού αυτός είναι κατ'εξοχήν επιφορτισμένος με την προαγωγή του κοινού καλού (1278β1-5).

Η μέριμνα του κοινού καλού σε μια επιχείρηση είναι πρωτίστως υπόθεση του επικεφαλής της - του ανθρώπου που, *ex officio*, οφείλει κατ'εξοχήν να ενσαρκώνει τη φρόνηση. Από Αριστοτελικής απόψεως η επιχείρηση δεν είναι ένα άθροισμα ατόμων αλλά μια ιστορική κοινότητα, μια ζώσα παράδοση. Τα μέλη μιας επιχείρησης αναπτύσσουν τη φρόνηση όταν με τη δράση τους συμβάλλουν στο κοινό καλό της επιχείρησης, πέρα και πάνω από το ατομικό τους συμφέρον. Όπως ανέφερα στην αρχή, το θεμελιώδες εσωτερικό πρόβλημα για μια επιχείρηση είναι η διασφάλιση της αυθόρμητης συνεργασίας μεταξύ των μελών της. Αυτό είναι το λεγόμενο «πρόβλημα των κοινών». Φανταστείτε ένα χωριό με ένα μεγάλο δημόσιο λιβάδι στο οποίο βόσκουν τα πρόβατα των χωρικών. Ο καθένας από αυτούς έχει και το δικό του λιβάδι. Αν έχεις πρόβατα τότε είναι προς το συμφέρον σου να τα βόσκεις στο κοινό λιβάδι του χωριού παρά στο δικό σου. Αν όμως όλοι σκεφτούν όπως εσύ, τότε το κοινό λιβάδι θα υπερβοσκηθεί και τελικά θα καταστραφεί. Το πρόβλημα είναι ότι είναι καλύτερο για όλους αν οι περισσότεροι χωρικοί επιδείξουν αυτοσυγκράτηση, αλλά είναι καλύτερο για τον καθένα από αυτούς να είναι ατομιστές.

Παρόμοιο είναι το πρόβλημα σε μια επιχείρηση και, γενικότερα, σε οποιαδήποτε συλλογική προσπάθεια. Αν, εγωιστικά σκεπτόμενος, το κύριο μέλημά μου είναι η δική μου προαγωγή κι ο δικός μου μισθός, τότε έχω κάθε συμφέρον να συνεισφέρω όσο το δυνατόν λιγότερο σε πράγματα που δεν με ευνοούν ατομικά – π.χ. να βοηθώ νεώτερους συναδέλφους ή να μοιράζομαι πληροφορίες και να ανταλλάσσω σκέψεις με άλλους. Μπορεί να αντιληχθεί ότι όλα είναι θέμα κινήτρων: αν τα οικονομικά κίνητρα είναι τέτοια που διευκολύνουν συνεργατικές συμπεριφορές, τότε δεν υφίσταται πρόβλημα. Η άποψη αυτή, όμως, προϋποθέτει ότι ο κοινός βίος που μοιραζόμαστε σε μια επιχείρηση μπορεί πρώτον να οριστεί επακριβώς, και δεύτερον να μετατραπεί σε μαθηματικές φόρμουλες οικονομικών κινήτρων. Τούτο είναι αδύνατον να συμβεί πλήρως. Πρώτον διότι δεν μπορούμε να ορίσουμε επακριβώς τι συνιστά τον κοινό βίο.

Αν αισθάνεται κάποιος όμορφα με τους συναδέλφους του στη δουλειά, αν τον ικανοποιεί η αίσθηση ευθύνης και αυτονομίας που έχει, αυτά τα συναισθήματά του δεν είναι οι λόγοι για τους οποίους τον ανταμείβει ο εργοδότης του. Αντιθέτως, σε μερικές περιπτώσεις, αν κάποιος απολαμβάνει αυτό που κάνει και πληρώνεται γι αυτό, το απολαμβάνει λιγότερο – η αμοιβή μειώνει την αίσθηση ότι αυτή είναι η δουλειά του την οποία αυτός ελέγχει. Σε κάθε συλλογική προσπάθεια υπάρχει κάτι πέρα και πάνω από τα άτομα – τους συνδέουν αόρατοι δεσμοί - και αυτό είναι το συλλογικό καλό. Η μέριμνα για το κοινό καλό προϋποθέτει ότι τα άτομα αυτοκατανοούνται ως μέλη μιας κοινότητας και ότι, φρονίμως σκεπτόμενα, θεωρούν αυτονόητη υποχρέωσή τους να συνεισφέρουν στο κοινό καλό. Η ατομική τους

ευδαιμονία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ευδαιμονία της κοινότητάς τους. Γίνονται φρόνιμοι γιατί μετέχουν στην ενάρετη ζωή της κοινότητάς τους και, αντιστρόφως, η κοινότητα γίνεται ενάρετη γιατί απαρτίζεται από ενάρετους ανθρώπους.²⁴

Παρομοίως, όπως ο κοινός βίος μιας επιχείρησης διατηρεί την απερίσταλη φύση του και υπάρχει στο μέτρο που όλοι συνεισφέρουμε σε αυτόν, ο κοινός βίος της «πόλεως» υπάρχει στο μέτρο που όλοι οι μετέχοντες συνεισφέρουν σε αυτόν, των επιχειρήσεων φυσικά συμπεριλαμβανομένων. Η ευδαιμονία του ατόμου, της επιχείρησης και της «πόλεως» είναι άρρηκτα συνδεδεμένες. Αν πάρει κανείς στα σοβαρά την κοινοτιστική αντίληψη του Αριστοτέλη, θα οδηγηθεί στο συμπέρασμα ότι ένα κύριο μέλημα του διευθυντικού συμβουλίου είναι να συμπεριφέρεται η επιχείρηση που διευθύνει ως ένας καλός πολίτης στο περιβάλλον που δραστηριοποιείται και, συγχρόνως, να διατηρεί ενεργή την αίσθηση του κοινού καλού στα μέλη της. Αυτό με τη σειρά του συνεπάγεται, εκ μέρους του, τον αυτοπεριορισμό, τη γενναιοδωρία, τη δικαιοσύνη, την ύπαρξη συλλογικών διαδικασιών και μηχανισμών διαβούλευσης, και τη θέσπιση κανόνων στους οποίους συνεπάγεται η συμπεριφορά όλων, και αυτού φυσικά του ιδίου.

Όπως η «πόλις» δεν είναι απλώς μια κοινότητα η οποία υπάρχει για να προστατεύει τα μέλη της αλλά παρέχει το πλαίσιο για την άσκηση του ενάρετου βίου, έτσι και η επιχείρηση δεν υπάρχει απλώς για να εξυπηρετεί εργαλειακές ανάγκες αλλά συνιστά, κατά την εύστοχη έκφραση του Φίλιπ Σέλζνικ, μια «ηθική κοινοπολιτεία» - παύει να είναι απλώς μια μηχανή για την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών και καθίσταται «θεσμός»· εμποτίζεται με αξίες οι οποίες τροφοδοτούν τον ενάρετο βίο των μελών της.²⁵

3.4 Η παιδεία ως συνδεδεμένος ιστός της πολιτικής με την ηθική

Μελετώντας το έργο του Αριστοτέλη τα Πολιτικά, διάχυτη είναι η αίσθηση, μάλλον η πεποίθηση ότι η εκπαίδευση αποτελεί τον θεσμό εκείνο που μπορεί να επηρεάσει την πολιτική εξέλιξη. Ο φιλόσοφος δεν αντιμετωπίζει την εκπαίδευση παιδεία μεμονωμένα και σε αυστηρά επιστημολογικά πλαίσια. Την εντάσσει σε μια περαιτέρω αναζήτηση, αναφορικά με το ευρύτερο περιεχόμενο της σε σχέση με την κοινωνία ως πολιτικού οργανισμού. Τα ερωτήματα που τον απασχολούν δεν είναι υπό το πρίσμα του παιδαγωγού ούτε διατυπώνει προτάσεις διδακτικής μεθοδολογίας, αλλά υπό την έννοια της φιλοσοφικής ανάλυσης ενός ευρύτερου πολιτικού

²⁴ <http://old.phs.uoa.gr/~ahatzis/Tsoukas.pdf>

²⁵ <http://old.phs.uoa.gr/~ahatzis/Tsoukas.pdf>

σχεδιασμού. Επιχειρεί τις θεωρητικές προτάσεις του και τα μέσα που προτείνει για την εφαρμογή τους, ώστε να τις καταστήσει ρεαλιστικές, στοχεύοντας σε μια κατεύθυνση της κοινωνίας προς την «πολιτεία», την ευδαιμόνα πολιτεία (Τερέζης 2005).

Μέσω των διαδικασιών της αγωγής μπορεί να συγκροτηθεί εκείνος ο πολίτης που με τον συνειδητό τρόπο θα κατακτήσει τις ηθικές αρετές, στοχεύοντας στην πολιτική ποιότητα της κοινωνίας, με συνέπεια την ολοκλήρωσή της. Προς αποφυγή ανεπιθύμητων ενεργειών από τους πολίτες που παρασύρονται σε ενέργειες μη ηθικές και απολαύσεις χυδαίες, είναι απαραίτητοι οι θεσμοί εκείνοι οι οποίοι θα ελέγχουν και θα οδηγούν προς την πραγμάτωση της ηθικής, με αρμόδιους για τον εν λόγω στόχο τους νομοθέτες, οι οποίοι με τους νόμους θα ασκούν παιδαγωγικό έργο στην κοινωνία. Ο νομοθέτης είναι το πολιτικό εκείνο πρόσωπο στο οποίο η πολιτεία έχει αναθέσει τη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος, ώστε οι μέλλοντες πολίτες να αποκτήσουν τις αρετές εκείνες που θα τους οδηγήσουν στην ευδαιμονία. Η παιδεία είναι ο θεσμός εκείνος που συνδέει την ηθική με την πολιτική. (Τερέζης 2005)

Μια αξιολογική απόφαση για το περιεχόμενο της παιδείας είναι η ωφελμιστική αξία των γνώσεων που κατέχεται και προκύπτει από την εφαρμογή τους και κυρίως μια αυταξία που παραπέμπει στην επιστημονική τεκμηρίωσή τους. Κυρίαρχα όμως οι γνώσεις πρέπει να συνυφαίνονται με την κατάκτηση αξιών και την ανάπτυξη μιας ηθικής στάσης ως πρωτεύουσας συμπεριφοράς του ατόμου. Ως εκ τούτου, η ανάπτυξη αξιών και διαμόρφωση ενός ηθικού πλαισίου, μέσα στο οποίο θα λειτουργούν οι γνώσεις, είναι αναγκαία. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η ηθική περιλαμβάνει το περιεχόμενο της ίδιας της ηθικότητας αλλά κυρίαρχα, το περιεχόμενο των αξιών με έμφαση στην ηθική μόρφωση και εκπαίδευση. (Καραφύλλης 1999).

Η ηθική ως μια γενική και ευρύτερη έννοια περιλαμβάνει κάθε ενέργεια και πράξη του ατόμου, διατυπώνοντας σε θεωρητικό επίπεδο, ηθικές αρχές, κανόνες και αξίες, χρήζει ιδιαίτερου ελέγχου, ως προς την διαμόρφωσή της, ιδιαίτερος κατά την διάρκεια της παιδικής ηλικίας. Η ηθική δεν μπορεί να διδαχθεί ως ιδιαίτερο γνωστικό αντικείμενο, διότι η έννοιά της διαχέεται σε διάφορες επιστήμες και η απόκτησή της πραγματώνεται διά μέσου παιδευτικών διαδικασιών. Επίσης, μπορεί να διερευνηθεί μέσα από τις βασικές έννοιες της φιλοσοφίας της παιδείας και από την αγωγή (Καραφύλλης, 1999,).

Το ερώτημα που απασχολεί είναι, αν η ηθικοποίηση του παιδιού είναι η κύρια λειτουργία του σχολείου ή την διαπλάθει σε κάποιο επίπεδο, την διευκολύνει και την προάγει ή αυτή η ηθική βρίσκεται σε αρμονία ή σε ρήξη με το ευρύτερο περιβάλλον του παιδιού. Σίγουρα το σχολείο διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο σ' αυτό, διότι είναι ο χώρος όπου η μόρφωση συμβαδίζει με την μεταξύ τους συνύπαρξη και την υπακοή των παιδιών, με έμφαση στην πειθαρχία. Βαρύνουσα σημασία έχει η διάπλαση της ταυτότητας των ανθρώπων μέσα από πολύπλοκες διαδρομές, απρόβλεπτες πολλές φορές (Καραφύλλης).

Συμπληρωματικά στον ανωτέρω συλλογισμό θα πρέπει να ειπωθεί ότι στις πρακτικές της εκπαίδευσης, μέσα και σκοποί δεν πρέπει να διαχωρίζονται, καθώς κατά την διαδικασία της μελέτης πρέπει να είναι παρούσες και οι εκπαιδευτικές αξίες, να έχουν πρωτεύουσα σημασία. Φορείς όπως το κράτος, οι δάσκαλοι και οι γονείς πρέπει να συνεισφέρουν ανάλογα στην εκπαιδευτική διαδικασία προς όφελος όλων, με στόχο μια ευημερούσα κοινωνία (Καραφύλλης).

Το εκπαιδευτικό σύστημα που προτείνει ο Αριστοτέλης δεν θα εξαντλείται μόνο στην παροχή μορφωτικών αγαθών, αλλά στοχεύει απώτερα στο να προστατεύσει το ισχύον πολίτευμα. Γι' αυτό τον σκοπό οι πολίτες θα προετοιμάζονται από την παιδική ηλικία τους (Τερέζης) Σύμφωνα με τις πολιτικές θέσεις του Αριστοτέλη, το κράτος είναι μια κοινωνία ομοίων και ίσων πολιτών. Γι' αυτό και ενδιαφέρεται για την κατάρτισή τους και τη δράση τους. Έτσι φροντίζει όλοι να τύχουν της αρωγής της εκπαίδευσης, καθιστώντας την έτσι συλλογικό αγαθό. Επιπλέον, σκοπός του κράτους είναι η λειτουργία της κοινωνίας υπό τους κανόνες του ορθού λόγου. Και αυτό μπορεί να συμβεί μόνο με την συνδρομή ενός έλλογου νομοθέτη που θα παρεμβαίνει ρυθμιστικά και όπου πρέπει. Ο προσωπικός και δημόσιος βίος των πολιτών θα βελτιώνεται, εφόσον θα δημιουργούνται οι συνθήκες εκείνες για να αναπτυχθεί η αρετή και να κατακτηθεί η ελευθερία, για να οδηγηθεί ο κάθε πολίτης στην πνευματική και κοινωνική τελειώσή του.

Συγχρόνως, θα οδηγείται και η κοινωνία στην τέλεια μορφή της. Μια κοινωνία που θα καταστεί ικανή να εκφράζει αξιολογικές κρίσεις η ίδια για το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο, θα μπορεί να οικοδομεί μια συνειδητή συλλογική ηθική, οδηγώντας και στην πραγμάτωση του «τέλους» της (Τερέζης). Το «τέλος» είναι η πραγμάτωση του «ευ ζην» τόσο σε ατομικό όσο και συλλογικό επίπεδο. Έτσι, η ηθική που επιδιώκεται για τα άτομα δεν διαφέρει από αυτή του κράτους. Μέσω της παιδείας λοιπόν θα προετοιμαστεί ο πολίτης εκείνος που θα βρίσκεται πάντοτε σε θέση να πράττει «τα καλά» και «τ' αναγκαία και χρήσιμα». Έτσι, ο ποιοτικός βίος θα έχει προτεραιότητα έναντι του ποσοτικού (Τερέζης). Για τον φιλόσοφο, η νομοθεσία με αρωγό την παιδεία πρέπει να επιδιώκει την δραστηριοποίηση των πολιτών κυρίως σε ζητήματα εσωτερικής πολιτικής και όχι εξωτερικής, προτρέποντας σε έργα δημιουργίας και στην αποβολή της οποιας πρόθεσης περιέχει το ιδιοκτησιακό φρόνημα. Η ευδαιμονία ως τελολογικός σκοπός δεν μπορεί να συνυφανθεί με την στρατιωτική ζωή ή την βαρβαρότητα (Τερέζης).

Για τον φιλόσοφο, η νομοθεσία με αρωγό την παιδεία πρέπει να επιδιώκει την δραστηριοποίηση των πολιτών κυρίως σε ζητήματα εσωτερικής πολιτικής και όχι εξωτερικής, προτρέποντας σε έργα δημιουργίας και στην αποβολή της οποιας πρόθεσης περιέχει το ιδιοκτησιακό φρόνημα. Η ευδαιμονία ως τελολογικός σκοπός δεν μπορεί να συνυφανθεί με την στρατιωτική ζωή ή την βαρβαρότητα (Τερέζης). Θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε από τα ανωτέρω ότι για την αγωγή των πολιτών ο Αριστοτέλης εισάγει το νόμο που θα καθορίζει το περιεχόμενό της, τον προγραμματισμό και τους στόχους της. Η αγωγή είναι υπόθεση όλων των πολιτών και όχι μιας ολιγαρχικής ομάδας. Ο νόμος λειτουργεί απελευθερωτικά, διότι

διασφαλίζει τις προϋποθέσεις, για να εκδηλώνονται οι ατομικές δυνατότητες και ο νομοθέτης είναι το πρόσωπο που χωρίς ίδιο όφελος εισάγει την αξία του αντικειμενικού δικαίου. Έτσι, θα καθορίσει το περιεχόμενο και τη δομή του εκπαιδευτικού σχεδιασμού και θα ελέγχει την εφαρμογή του, με απώτατο σκοπό να προωθεί στην διαδικασία της αγωγής τις ηθικές και πολιτικές αρχές αποκλείοντας παράγοντες που θα αλλοίωναν την πολιτική ηθική (δημαγωγία), (Τερέζης).

Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος δίδει ιδιαίτερη σημασία στη μόρφωση που χορηγείται στους άρχοντες και στους αρχόμενους. Καθήκον της πόλης είναι να φροντίζει ώστε οι αρχόμενοι να μάθουν να άρχονται ως ελεύθεροι άνθρωποι και η αγωγή τους να είναι ο παράγων που θα τους οδηγεί στην σωστή λήψη των αποφάσεων. Η αγωγή δε των μελλοντικών αρχόντων πρέπει να στοχεύει στο να τους καταστήσει ικανούς να άρχουν υπό την προοπτική της πραγμάτωσης έσχατων κανονιστικών αρχών. Ο Αριστοτέλης δεν θέτει στο περιθώριο τους αρχόμενους. Τους θεωρεί δομικό παράγοντα στο πολιτικό σύστημα και μέσα για την ύπαρξη της πόλης. Τον τελευταίο ρόλο τον αναθέτει στους δούλους και τους εργάτες (Τερέζης). Χρέος της πολιτείας είναι η διά βίου εκπαίδευση και διαπαιδαγώγηση των πολιτών περιορίζοντας στο ακέραιο την ατομική πρωτοβουλία. Εξάλλου, το άτομο χωρίς την πολιτική κοινωνία είναι άνευ ουσίας. Γι' αυτό ο κάθε πολίτης οφείλει να διαπαιδαγωγείται στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής πολιτείας, όπου θα ευνοείται η πρόοδος της δημοκρατικής ζωής. Συνεπώς, η αρετή του πολίτη βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση από την παιδεία και τους νόμους (Τερέζης).

4. Μέρος τέταρτο

4.1 Ο εκπαιδευτικός στο πλαίσιο του σχολικού θεσμού

Στη σημερινή κοινωνία όπου τα πάντα μετασχηματίζονται η εκπαίδευση είναι αναγκασμένη, προκειμένου να προσαρμοστεί και να πετύχει του σκοπούς της, να αλλάξει. Παράλληλα το ίδιο πρέπει να κάνει και ο εκπαιδευτικός, ως βασικό στοιχείο της εκπαιδευτικής διαδικασίας επιφορτίζεται με το ρόλο του φορέα της αλλαγής όχι μόνο του περιβάλλοντός του αλλά και του ίδιου του εαυτού του. Ο εκπαιδευτικός ρόλος σε ένα ανταγωνιστικό κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό περιβάλλον ανάπτυξης, εξέλιξης και πολυπολιτισμικής σύνθεσης έχει καθήκον να αλλάξει το διττό του χαρακτήρα. Ο εκπαιδευτικός οφείλει να μην περιορίζεται στη μετάδοση των

γνώσεων και δεξιοτήτων, αλλά να διευρύνει παράλληλα τις δραστηριότητες του στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο, να κοινωνικοποιεί και να κοινωνικοποιείται. Το σχολείο σήμερα, ως φορέας αγωγής, συνδέεται με την κοινωνία.²⁶

Οι εκπαιδευτικοί είναι η καρδιά της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Όσο μεγαλύτερη σπουδαιότητα δίδεται στην εκπαίδευση συνολικά-είτε μέσω μετάδοσης του πολιτισμού, είτε ως μέσο εξασφάλισης της κοινωνικής συνοχής και δικαιοσύνης, είτε ως μέσο ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού, πράγμα ιδιαίτερα σημαντικό για τις σύγχρονες οικονομίες που βασίζονται στην τεχνολογία-τόσο μεγαλύτερη είναι η προτεραιότητα που πρέπει να δίδεται στα θέματα που αφορούν τους εκπαιδευτικούς που είναι υπεύθυνοι για την εκπαίδευση (OECD,1989)

Στις μέρες μας όπου οι αρνητικές επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού στους θύτες και στα θύματα έχει αυξηθεί, ενώ παράλληλα, οι πολιτικές αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού παρουσιάζουν το χαρακτηριστικό της αμφιταλάντευσης ανάμεσα στις ανταποδοτικές τιμωρητικές ποινές, είναι ακόμα πιο σημαντικός ο ρόλος του εκπαιδευτικού ειδικά όταν μεταμφιέζεται με τον ρόλο του διαμεσολαβητή. Το σχολείο αποτελεί προϊόν και ταυτόχρονα παράγοντα κοινωνικής εξέλιξης και οφείλει να εκπληρώνει μια διπλή αποστολή, συντήρηση και ανανέωση. Αυτό σημαίνει οι η εκπαιδευτική διαδικασία δεν αποτελεί απλώς προσαρμογή της νέας γενιάς στις πεποιθήσεις και αξιώσεις της κοινωνικής ομάδας των ενηλίκων, αυτό βέβαια δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς τον εκπαιδευτικό κάνοντας τον ρόλο του ακόμα πιο σύνθετο. Και σταδιακά έτσι άρχισαν τα ερωτήματα για το ποιες πρέπει να είναι οι προϋποθέσεις για έναν καλό εκπαιδευτικό.

Οι εκπαιδευτικοί είναι το μεγαλύτερο κεφάλαιο των σχολείων. Βρίσκονται στο σημείο όπου εφάπτεται η μετάδοση της γνώσης, των δεξιοτήτων και των αξιών. Οι εκπαιδευτικοί θα είναι ικανοί να εξυπηρετήσουν τους εκπαιδευτικούς τους σκοπούς μόνο εάν είναι, από την μία καλά προετοιμασμένοι για το επάγγελμα και από την άλλη, ικανοί να διατηρήσουν και να βελτιώσουν τη συμβολή τους σ' αυτό, μέσω της μακροχρόνιας μάθησης. Συνεπώς, η υποστήριξη της συνολικής τους κατάστασης, καθώς και της επαγγελματικής τους ανάπτυξης είναι αναπόσπαστο και σημαντικότερο μέρος της προσπάθειας για την άνοδο του επιπέδου της διδασκαλίας, της μάθησης και της επίδοσης.

Το σχολείο πρέπει να μιλήσει για όλα τα ζητήματα, γιατί από τα μορφωτικά εφόδια που παρέχει στους μαθητές θα κριθεί το αν ο αυριανός πολίτης θα μπορεί να γευθεί όλα τα αγαθά του πολιτισμού και να συμμετέχει στις κοινωνικές εξελίξεις. Επομένως, η ενδυνάμωση του παιδαγωγικού ρόλου του εκπαιδευτικού είναι καθοριστική. Απαιτείται προς τούτο η ανάπτυξη της επαγγελματικής συνείδησης και

²⁶ Ο σύγχρονος εκπαιδευτικός σήμερα Παρασκευή Ξένια Αθήνα,2012
https://www.academia.edu/10299676/%CE%9F_%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CF%82_%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82_%CF%81%CF%8C%CE%BB%CE%BF%CF%82

υπευθυνότητας των εκπαιδευτικών.²⁷ Με άλλα λόγια η επιτυχής ανάπτυξη του σχολείου βασίζεται στην επιτυχή ανάπτυξη των εκπαιδευτικών, ο σχεδιασμός και η υποστήριξη της μακροχρόνιας ανάπτυξης είναι κοινή υπευθυνότητα των εκπαιδευτικών, των σχολείων και της κυβέρνησης.

4.2 Τα προγράμματα σήμερα

Τα σύγχρονα προγράμματα για την πρόληψη και την αντιμετώπισή της βίας στο σχολείο εστιάζουν σε προσπάθειες ανάπτυξης συνεργασίας μεταξύ των μελών της σχολικής κοινότητας και αναβάθμισης του επιπέδου διδασκαλίας, με δράσεις για τη μείωση της πιθανότητας σχολικής αποτυχίας, τη συμβουλευτική προς τα παιδιά, την ενημέρωση των γονέων και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.²⁸ Η ειδοποιός διαφορά των προγραμμάτων πρόληψης της παραβατικότητας στα πρότυπα της κοινωνικής διαμεσολάβησης και της αποκατάστασης της δικαιοσύνης γενικότερα, εντοπίζεται στον εφοδιασμό των μελών της κοινότητας με δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων και διαχείρισης κρίσεων, και κατ' επέκταση στην καλλιέργεια <<αντιστάσεων>> προς τις αρνητικές διακρίσεις, σε κάθε είδους αποκλεισμό και την επιβολή τιμωριών, συντελώντας, με τον τρόπο αυτό, στην ενότητα και παραγωγή της ενεργούς συμμετοχής και των θετικών πρωτοβουλιών που προέρχονται από τους ίδιους τους μαθητές.

Σε αυτήν την προσέγγιση, το σχολείο θεωρείται ως ιδανικό πλαίσιο για την εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών και την αναγωγή των περιστατικών βίας σε ευκαιρίες για μάθηση, όχι μόνο για τους μαθητές, αλλά και για την ανταλλαγή των εμπειριών όλων των μελών της σχολικής κοινότητας, δεδομένης της συγκυρίας συνύπαρξης σε αυτή, των ατόμων που φροντίζουν για την διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Πόσο εύκολο είναι όμως να γίνει η εφαρμογή της σχολικής διαμεσολάβησης; και κατά πόσο η Ελλάδα έχει εφαρμόσει τα προγράμματα αυτά. Ίσως και όχι τόσο διαδεδομένη αν και είναι λίγα τα προγράμματα σχολικής διαμεσολάβησης και επίλυσης των συγκρούσεων στην Ελλάδα θα δούμε κάποια παραδείγματα, όπως αυτό της Γερμανικής σχολής και του δημόσιου γυμνασίου στον Ασπρόπυργο. Επιπλέον, το 2009, εφαρμόστηκε πρόγραμμα σχολικής διαμεσολάβησης σε δημόσιο πειραματικό γυμνάσιο του Πειραιά, την Ιωνίδειο σχολή. Στην Γερμανική Σχολή Αθηνών, η σχολική διαμεσολάβηση έχει εφαρμοστεί στο πλαίσιο του Προγράμματος Διευθέτησης Συγκρούσεων.²⁹

²⁷ Συνέντευξη Νίκου Τσούλια 09/04/2018 Αθήνα <https://www.esos.gr/arthra/56327/o-rolos-toy-ekpaidevtikoy>

²⁸ Αρτινοπούλου 2001 Σχολική διαμεσολάβηση 2010 σελίδα 103

²⁹ Αρτινοπούλου 2001 Σχολική διαμεσολάβηση 2010 σελίδα 103

Τα προγράμματα στηρίζονται στην παραδοχή ότι η διαμεσολάβηση βοηθά στην πρόληψη των συγκρούσεων μέσω της τεχνικής διεθόδευσης των συγκρούσεων ώστε οι μαθητές να αναλαμβάνουν την ευθύνη αντιμετώπισης και επίλυσης των όσων δημιουργούνται μεταξύ τους. Η δομή του προγράμματος εμπλέκει ολόκληρο τον σχολικό πληθυσμό με την ενημέρωση των καθηγητών, την εκπαίδευσή τους, την ενημέρωση γονέων και τέλος με την εκπαίδευση των μαθητών. Στην περίπτωση του 2^{ου} Γυμνασίου Ασπρόπυργου, λειτουργεί από το 2006 στο πρόγραμμα των <<Ομότιμων Μεσολαβητών>> το οποίο αρχικά υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού προγράμματος Comenius, << Πρωτοβουλίες για ένα σχολείο χωρίς βία>> και αργότερα εντάχθηκε στα προγράμματα αγωγής υγείας. Η σύνθεση του σχολικού πληθυσμού αποτέλεσε έναυσμα για αυτή την προσπάθεια ως μέσο επίλυσης των μεταξύ τους συγκρούσεων.

Μέσα από την εκπαίδευση και την εφαρμογή του προγράμματος, οι εμπλεκόμενοι ενισχύουν τις θεωρητικές και πρακτικές τους γνώσεις στα θέματα ανθρωπίνων σχέσεων, επικοινωνίας, οριοθέτηση, ουδετερότητα, ψυχραιμία, κριτική σκέψη και διαχείριση, δικαιοσύνη, αυτοέλεγχο, σεβασμό, αλληλεγγύη, αμοιβαιότητα. Η ΣΔ διδάσκει ένα νέο τρόπο σκέψης και καλλιεργεί κουλτούρα ειρηνικής επίλυσης των συγκρούσεων. Διδάσκει τους μαθητές να απορρίπτουν τη βία ως μέσο επικοινωνίας και διαχείρισης των προβλημάτων, και να υιοθετούν αξίες οι οποίες θα τους οδηγήσουν στην ομαλότερη συνύπαρξη με τους άλλους σε οποιαδήποτε φάση της ζωής τους. Επίσης, στην Κύπρο από το 2010 σε μικρή κλίμακα. Σήμερα αριθμούν 3 σχολεία που άρχισαν εφαρμογή σε μεγάλη έκταση (Λύκειο Παλιομετόχου, Λευκωσία, Λύκειο Πέτρου και Παύλου, Λεμεσό, Τεχνική Σχολή Αγίου Λαζάρου, Λάρνακα) ενώ αιτήθηκαν 17 σχολεία Μ.Ε. για εκπαίδευση και υλοποίηση αυτή τη χρονιά. Το Υ.Π. προτείνει την εφαρμογή σε όσα σχολεία επιθυμούν (Σχετική Εγκύκλιος 16/10/2013). Το πρόγραμμα είναι μια συνεργασία της ΥΣΕΑ και της ΟΑΠ. Στη Δημοτική Εκπαίδευση εφαρμόζεται μέσα στο πλαίσιο των δράσεων της ΟΑΠ και των προγραμμάτων Αγωγής Υγείας.³⁰

Στα παρακάτω προγράμματα έχει γίνει επιτυχής εφαρμογή της σχολικής διαμεσολάβησης:

Common Ground, Urbana, Illinois, USA από το 1989 αποτελεί πρότυπο πρόγραμμα με επιτυχία σε επίπεδα 93-100% στου στόχους ΣΔ.

Mediator Mentors, California State University, California, USA, από το 2000. Διδασκαλία του προγράμματος από φοιτητές προς σχολεία. Βελτίωση στην ενσυναίσθηση, στο σχολικό κλίμα, στις θετικές συμπεριφορές. Σημαντική μείωση συγκρούσεων.

Stanville Mediation Program, Birmingham, UK, από το 1999. Τα ερευνητικά αποτελέσματα δείχνουν σταθερή μείωση στις συγκρούσεις, αύξηση του αισθήματος της υπευθυνότητας, αυτοεκτίμησης και αλληλοκατανόησης.

³⁰ Γεώργιος Τζήμας 2018 Σχολική διαμεσολάβηση Φλώρινα (e-class)

4.3 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού σήμερα ως διαμεσολαβητή.

Σήμερα λοιπόν οι εκπαιδευτικοί καλούνται να αναλάβουν τον μεγαλύτερο ρόλο και αυτός είναι η αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν στη διάρκεια της σχολικής χρονιάς και όχι μόνο να αναλάβουν οι ίδιοι δράση αλλά να επηρεάσουν και να βοηθήσουν τα παιδιά να τα αντιμετωπίσουν και να δώσουν μόνοι τους λύση. Είναι ένα μικρό παράδειγμα για να προσαρμοστούν στις δυσκολίες που θα τους έρθουν στην ζωή τους έξω από τα πλαίσια της σχολικής ζώνης. Οι εκπαιδευτικοί δηλαδή είναι σε θέση πλέον να ανιχνεύσουν τυχόν προβληματισμούς και κόντρες που υπάρχουν ανάμεσα στους μαθητές και να τους δώσουν να καταλάβουν ότι πρέπει να δίνονται λύσεις σε οτιδήποτε απασχολεί τον κάθε μαθητή σήμερα. Μπορεί η λέξη bullying να ακούγεται βαριά, στη σημερινή εποχή όμως είναι σημαντικό κομμάτι της κοινωνίας ειδικά της σχολικής κοινωνίας καθώς επηρεάζει τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς σε μεγάλο επίπεδο. Με αυτό τον τρόπο οι εκπαιδευτικοί θέλοντας να πάρουν μέρος στη παύση αυτού του γεγονότος αποφάσισαν ότι η διαμεσολάβηση θα ήταν ένας καλός βοηθός.

Η βία λοιπόν έχει πολλές μορφές όπως η λεκτική, η σωματική, οι βανδαλισμοί, οι κλοπές καθώς και ο αποκλεισμός από τις παρέες που έχει ως αποτέλεσμα την ψυχολογική βία. Και για να πάψουν να υφίστανται αυτές οι μορφές βίας η σχολική μονάδα καλείται να προλαμβάνει δραστικά μέτρα για την αντιμετώπισή της, μέτρα όμως που δεν έχουν να κάνουν με ποινές απομακρύνοντας έτσι τους μαθητές αλλά να δημιουργήσουν έναν κύκλο ασφαλείας όπου εκεί μέσα οι μαθητές θα νιώσουν άνετα να μοιραστούν και να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους. Οι εκπαιδευτικοί είναι αυτοί που θα ξεκινήσουν αυτόν τον κύκλο με πρώτο άξονα να γνωρίζουν οτιδήποτε συμβαίνει μέσα στο σχολείο και να χτίσουν ένα κλίμα εμπιστοσύνης με τους μαθητές. Μέσα από την διαμεσολάβηση μαθαίνουν και οι ίδιοι να βλέπουν τα παιδιά ισότιμα, σε μια κοινωνία που δεν δίνει ένα σίγουρο μέλλον στα παιδιά οι εκπαιδευτικοί έρχονται πιο κοντά τους για να τους δώσουν ένα μικρό προβάδισμα για τις δυσκολίες της έξω ζωής. ³²

Σήμερα δεν είναι μοναδική και κύρια ευθύνη του η εκπαιδευτικού η μετάδοση των γνώσεων και η ανάπτυξη κάποιων βασικών δεξιοτήτων στους μαθητές. Πρέπει: α) Να μάθει το μαθητή να ξεχωρίζει τη γνώση από την πληροφόρηση και να προάγει τις γνώσεις που συνορεύουν με τους δύσβατους τόπους της σοφίας και της αρετής, β) Να μπορεί το παιδί να μαθαίνει μόνο του, γ) Να αναπτύξει την πολιτισμική του όψη του

³¹ Γεώργιος Τζήμας 2018 Σχολική διαμεσολάβηση Φλώρινα (e-class)

³² Συνέντευξη Νίκου Τσούλια 09/04/2018 Αθήνα <https://www.esos.gr/arthra/56327/o-rol-os-toy-ekpaidevtikoy>

σχολείου.³³ Η πραγματοποίησή τους θα γίνει μέσα από την στενή επαφή του εκπαιδευτικού με τα παιδιά και την συζήτηση. Όλα αυτά οδηγούν στην διαμεσολάβηση που όπως αναφέρθηκε και παραπάνω είναι η ειρηνική επίλυση των συγκρούσεων, όπου μέσα από την συζήτηση αλλά και την διευθέτηση των προβλημάτων, δίνοντας μια σύμφωνη λύση στα αντιμαχόμενα πρόσωπα, επέρχεται η τάξη. Ο εκπαιδευτικός συζητάει με τα παιδιά για επίκαιρα κοινωνικά θέματα χωρίς να επιβάλλει την άποψή του και να επηρεάσει τα παιδιά να γίνουν και να πιστεύουν τα ίδια με τον ίδιο.

Το σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον μάθησης απαιτεί από τον εκπαιδευτικό να είναι μια σφαιρική προσωπικότητα, που θα διακρίνεται από παιδαγωγικές ικανότητες και θα ενδιαφέρεται για το όφελος των μαθητών του. Συνεπώς, ο ρόλος του εκπαιδευτικού μέσα στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον μάθησης είναι σύνθετος και πολυδιάστατος και καλείται να επιτελέσει ταυτόχρονα πολλούς επιμέρους ρόλους, οι οποίοι συχνά έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους (Γρόλιος, 2011). Πιο αναλυτικά, μέσα από το νέο του ρόλο ο εκπαιδευτικός γίνεται ο ίδιος φορέας της αλλαγής και αναλαμβάνει την ευθύνη τόσο για τη στάση του μέσα στην τάξη όσο και για αυτά που διδάσκει (Ντούσκας, 2005) . Με άλλα λόγια ένας παιδαγωγός- διαμεσολαβητής είναι ένας κοινωνικός τύπος ανθρώπου εμπλουτισμένος με αγάπη για τον αναπτυσσόμενο άνθρωπο, επιθυμώντας να υπηρετήσει την ψυχική διάπλαση του ως μελλοντικό φορέα πολιτισμικών αξιών.

Ένα άλλο γνώρισμα του παιδαγωγού στη σχέση του με τον μαθητή είναι να καταστεί σταδιακά ο ίδιος περιττός, ώστε ο αναπτυσσόμενος άνθρωπος να μην έχει ανάγκη από την βοήθεια και τις επιδράσεις του εκπαιδευτικού, αφενός για να εφαρμόσει τις τεχνικές που έμαθε μέσα από τις συνεδρίες της διαμεσολάβησης και αφετέρου στον μελλοντικό χρόνο μόνος του καλείται να αντιμετωπίσει τυχόν διαμάχες που θα εμφανιστούν μπροστά του. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται άμεσα και καλύτερα από όλους τους άλλους τις ανάγκες των μαθητών του και τις απαιτήσεις του σχολείου και να καθορίζει, σε διάλογο με όλους τους εμπλεκόμενους και ενδιαφερόμενους φορείς Προϋποτίθεται επίσης ότι διαθέτει τα απαραίτητα γνωστικά εφόδια , την ετοιμότητα να αξιολογεί την ίδια του την δράση και τα αποτελέσματά της , να αναλύει τις μαθησιακές ανάγκες των μαθητών του και να δραστηριοποιείται ανάλογα..³⁴

Ένας από τους κύριους στόχους όλων των εκπαιδευτικών είναι να εμφυσήσουν στους μαθητές τους την διάθεση να συνεχίσουν να μαθαίνουν και να επιλύουν τους προβληματισμούς τους σε όλη τους τη ζωή. Γι' αυτό και θα πρέπει να παρέχουν ως παράδειγμα τη δική τους δέσμευση και τον ενθουσιασμό τους για τη διαβίου μάθηση αλλά και την επιμονή να βρίσκουν λύσεις μέσω της συζήτησης. Η συνεχιζόμενη, μακροχρόνια επαγγελματική ανάπτυξη είναι απαραίτητη σε όλους τους παιδαγωγούς,

³³ Συνέντευξη Νίκου Τσούλια 09/04/2018 Αθήνα <https://www.esos.gr/arthra/56327/o-rolos-toy-ekpaidevtikoy>

³⁴ Παναγιώτης Ξωχέλλης (2005) « ο εκπαιδευτικός στον σύγχρονο κόσμο» Αθήνα σελίδα 100-1

προκειμένου να μπορούν να παρατηρούν τις αλλαγές στις συμπεριφορές των παιδιών αλλά και στο περιβάλλον γενικά, να αναθεωρούν και να ανανεώνουν τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τα οράματά τους για μια καλή επικοινωνία και διδασκαλία.³⁵

4.4. Οι δυσκολίες του διαμεσολαβητή –εκπαιδευτικού.

Μπορεί τα στοιχεία και ο ρόλος της διαμεσολάβησης να ακούγεται πολύ όμορφο και εύκολο ο εκπαιδευτικός όμως αντιμετωπίζει προβλήματα στον ρόλο του ως διαμεσολαβητής. Ιδιαίτερα στις σύγχρονες κοινωνίες λόγω της πολυπολιτισμικότητας και του αξιακού πλουραλισμού τους. Στο πλαίσιο αυτό προκύπτουν για παράδειγμα σοβαρές δυσκολίες στο έργο του από δυσαρμονίες ανάμεσα στις αξιώσεις και νόρμες της πολιτείας ή τις προσδοκίες των διαφόρων «ομάδων αναφοράς» (γονείς, μαθητές διάφοροι κοινωνικοί φορείς) από την μία πλευρά και τη δική του ερμηνεία ή αυτοαντίληψη από την άλλη. Έτσι οδηγείται συχνά ο εκπαιδευτικός σε συγκρούσεις ρόλου και αίσθημα ανασφάλειας, όπως αποδεικνύεται από πολλές μελέτες και έρευνες. Δυσχέρειες προκύπτουν ακόμη και από το γεγονός ότι ο εκπαιδευτικός καλείται στο σύγχρονο σχολείο να αναλάβει και να παίξει το ρόλο του αμερόληπτου κριτή , αξιολογώντας τη σχολική επίδοση των μαθητών και διανέμοντας έτσι «κοινωνικά προνόμια».

Η ιδιότητα του κριτή συνδέεται επίσης με διαγνωστικές και συμβουλευτικές γνώσεις και δραστηριότητες του εκπαιδευτικού για την ασφαλή αναγνώριση των ικανοτήτων και ενδιαφερόντων των μαθητών και τον αντίστοιχο προσανατολισμό τους στη σχολική και μετασχολική τους σταδιοδρομία. Αυτή η «εξουσία» του εκπαιδευτικού όχι μόνο τον φέρνει συχνά αντιμέτωπο με τους μαθητές, αλλά δημιουργεί και εστίες τριβής στις σχέσεις του με τους γονείς, οι οποίες είναι τόσο οξύτερες όσο περισσότερο πιέζει το σύστημα κατάταξης ή επιλογής των μαθητών σε διάφορες βαθμίδες ή τύπους σχολείων με επιλεκτικούς μηχανισμούς. Οι συνθήκες αυτές απαιτούν έναν εκπαιδευτικό ευαίσθητο για κοινωνική δικαιοσύνη και ανοιχτό σε κοινωνικοεκπαιδευτικές αλλαγές.³⁶

Στην αρχή ένα πρόγραμμα διαμεσολάβησης απαιτεί την εμπλοκή των ενηλίκων, καθότι με επίμονη και υποστηρικτική επίβλεψη ενηλίκων, ένα πρόγραμμα διαμεσολάβησης μπορεί να εξελιχθεί και βελτιωθεί όσο οι διαμεσολαβητές αποκτούν εμπειρία. Προβλήματα που μπορεί να προκύψουν σε ένα πρόγραμμα διαμεσολάβησης είναι τα εξής: **-Κατάχρηση της διαδικασίας:** Οι μαθητές μπορεί να καταχραστούν τη διαμεσολάβηση πχ. δημιουργώντας προβλήματα για να φύγουν από την τάξη. Πιθανό είναι να μην είναι ειλικρινείς στη διαμεσολάβηση, να φτάνουν σε συμφωνία για να τελειώσει η διαμεσολάβηση και στη συνέχεια το θέμα να συνεχιστεί. **-Συχνή αίτηση για διαμεσολάβηση:** Μπορεί κάποιος μαθητής να ζητά συχνά τη διαμεσολάβηση είτε γιατί στερείται κοινωνικών δεξιοτήτων είτε για να

³⁵ <http://ir.lib.uth.gr/bitstream/handle/11615/14004/P0014004.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

³⁶ Παναγιώτης Ξωχέλλης (2005) « ο εκπαιδευτικός στον σύγχρονο κόσμο» Αθήνα σελίδα 88-89

τραβήξει την προσοχή. Σε αυτή την περίπτωση η παρέμβαση ενήλικα θεωρείται κατάλληλη. -**Περισσότεροι από δύο μαθητές αιτούνται διαμεσολάβηση:** Η διαμεσολάβηση είναι μία διαδικασία επίλυσης προβλήματος ανάμεσα σε δύο άτομα και λειτουργεί καλύτερα σε αυτό τον περιορισμένο αριθμό εμπλεκόμενων.-
Αδιαλλαξία: Σε περίπτωση που οι εμπλεκόμενοι είναι απρόθυμοι να συνεργαστούν, ο διαμεσολαβητής μπορεί να χρησιμοποιήσει διάφορες τακτικές, όπως πχ. να οριστεί άλλη ώρα συνάντησης ώστε να είναι πιο δεκτικοί στη συνεργασία ή σε ακραίες περιπτώσεις να ζητήσει τη βοήθεια ενήλικα. - **Παραβίαση θεμελιωδών κανόνων:** Λόγω του θυμού και της έντασης, οι εμπλεκόμενοι μπορεί να εκφράσουν έντονα τα συναισθήματά τους με ποικίλους τρόπους, όπως πχ. βρισιές, απειλές. -**Έξαρση βίας ή ένταση συναισθημάτων:** Σε τέτοιες περιπτώσεις συνιστάται να υπάρχει ένας ενήλικες σε ασφαλή απόσταση μέσα στο χώρο ή έξω από αυτόν. -**Ασυμφωνία:** Σε αυτήν την περίπτωση, οι διαμεσολαβητές δεν πρέπει να αισθάνονται υπεύθυνοι, καθώς δεν είναι δική τους αρμοδιότητα η κατάληξη σε συμφωνία αλλά η παροχή των κατάλληλων συνθηκών για να γίνει αυτό. -**Παραβίαση της συμφωνίας:** Το θέμα μπορεί να λυθεί είτε με επαναφορά τη συμφωνίας είτε με μία δεύτερη διαμεσολάβηση.- **Παραβίαση ιδιωτικότητας:** Στα πλαίσια της διαμεσολάβησης πρέπει να υπάρχει εχεμύθεια, ωστόσο μπορεί να προκύψουν θέματα τα οποία οι διαμεσολαβητές πρέπει να μην αποκρύψουν, όπως πχ. απειλές σωματικής βίας, παράνομες δράσεις, κατοχή όπλου. -**Ζητείται η συμβολή ενήλικα/εκπαιδευτικού:** Δεδομένου ότι η διαδικασία της διαμεσολάβησης είναι εθελοντική η παρουσία του ενήλικα/εκπαιδευτικού θα πρέπει να είναι αποδεκτή από όλους τους εμπλεκόμενους³⁷.

Οι εκπαιδευτικοί που γνωρίζουν τη διαδικασία της διαμεσολάβησης έχουν τη δυνατότητα να τη χρησιμοποιήσουν τόσο σε μικρά όσο και σε μεγάλα προβλήματα σχολικού εκφοβισμού και είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις νέες εκπαιδευτικές ανάγκες, οι οποίες συνίστανται στη δημιουργία ενός συνεργατικού σχολείου (cooperative school) μέσα στο οποίο οι μαθητές θα καλλιεργήσουν δεξιότητες συνεργασίας και επικοινωνιακού διαλόγου.

4.5 Διαμεσολάβηση και διαφορετικότητα

Η παγκοσμιοποιημένη κοινωνία της γνώσης δημιουργεί νέους δυναμικούς χώρους διαπολιτισμικής διασύνδεσης και μάθησης. Πιο συγκεκριμένα, η διαφορετικότητα

³⁷ Schruppf, F., Crawford, D.K., & Bodine, R.J. (1997). *Peer Mediation: Conflict Resolution in Schools: Program Guide*. United States of America: Mafic Circle Publishing.

(diversity) νοούμενη ως ένα ευρύ φάσμα διαφορών όχι μόνο πολιτισμικών, η νέα παραγόμενη γνώση και οι πολύμορφες σχέσεις/δίκτυα που αναπτύσσουν τα άτομα, διαμορφώνουν χώρους δυναμικής απόκλισης και οικοδομούν ένα νέο και δυναμικά μεταβαλλόμενο κοινωνικό (διαπολιτισμικό) κεφάλαιο μάθησης (Pöhlmann, 2013). Σε αυτούς τους χώρους τα άτομα αναπτύσσουν πολυσχιδείς μορφές πολιτειακής ταυτότητας, εργασιακής ή άλλης κινητικότητας αλλά και προσωπικής έκφρασης, πράγμα που απελευθερώνει πολλαπλές και διαφορετικές αφηγήσεις ταυτότητας, μάθησης και αλληλοσυσχέτισης οικοδομώντας τον λεγόμενο πολιτειακό πλουραλισμό (civic pluralism) (Kalantzis & Cope, 2013). Η αναδιαμόρφωση των χώρων αυτών σε χώρους συμπερίληψης (inclusiveness), δηλαδή δυναμικής σύγκλισης και συνεργατικής μάθησης και δράσης, προϋποθέτει την έννοια της διαπολιτισμικότητας (interculturality) μέσω της οποίας οι διαφορές επαναδιαπραγματεύονται στη βάση της σχετικότητάς τους, με αναστοχαστικότητα και με στόχο την αποτελεσματική επικοινωνία και μάθηση (Αρβανίτη, 2013α, σελ. 114-115).

Η ετερότητα όπως ερμηνεύεται μέσα από τις ποικίλες γενικές κατηγοριοποιήσεις (π.χ. φυλετική, έμφυλη, θρησκευτική, γλωσσική, εθνοτική, πολιτισμική, κτλ.) λειτουργεί ομογενοποιητικά και κατασκευάζει νέες διχοτομίες. Παράλληλα δεν συνυπολογίζει το γεγονός ότι η αλληλοσυσχέτιση των διαφορετικών κατηγοριών δημιουργεί ακόμη περισσότερη διαφοροποίηση και ανεξάντλητες και λεπτές διαφορές που λόγω και της παγκόσμιας διασύνδεσης διαμορφώνουν τις βιογραφίες των ατόμων με πολλούς και μοναδικούς τρόπους. Ο πολύπλοκος και διαφοροποιημένος βióκοσμος του σύγχρονου ατόμου (Kalantzis & Cope, 2013) καθιστά την επικοινωνία του δυνάμει διαπολιτισμική και προϋποθέτει επίγνωση της ατομικής διαφορετικότητας (υλικής, σωματικής και συμβολικής).

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών καθίσταται σημαντικός για τον κοινωνικό μετασχηματισμό και την ισότιμη ένταξη των ατόμων στην κοινωνία μέσα από αποτελεσματική μάθηση και επιτυχημένη διαχείριση των νέων διακρίσεων και ανισοτήτων. Οι εκπαιδευτικοί ως επαγγελματίες της γνώσης αντιμετωπίζουν ολοένα και περισσότερο τις κοινωνικοπολιτικές πολιτισμικές και οικονομικές προκλήσεις και τις επιπτώσεις τους, ενώ παράλληλα αναμένεται από αυτούς να λειτουργήσουν ως φορείς αλλαγής. Ο επαγγελματίας της γνώσης χρειάζεται μια νέα διαπολιτισμική και διεπιστημονική θεώρηση που θα του επιτρέψει να αλλάξει το πρότυπο διδασκαλίας του αποφεύγοντας διαδεδομένες διχοτομίες καθώς και πολιτισμικά ή παιδαγωγικά στερεότυπα (πχ εξουσία του εκπαιδευτικού έναντι στο μαθητή). Σημαντική διάσταση αποτελεί η κατανόηση εννοιών που χαρακτηρίζουν το σύγχρονο κόσμο όπως : η πολιτισμοποίηση, η παγκόσμια και διαπολιτισμική διασύνδεση και ιδιαίτερα η διαπολιτισμικότητα.

Η κατανόηση των ανωτέρω προκλήσεων και η ικανότητα των εκπαιδευτικών για πολλαπλή συμμετοχικότητα σε νέες συλλογικότητες, αλληλοεπικαλυπτόμενα πεδία

κοινωνικοπολιτικής δράσης και δίκτυα διασφαλίζει σε μεγάλο βαθμό την επαγγελματική τους αποτελεσματικότητα.³⁸

Η πολιτισμοποίηση αναφέρεται σε ένα πλέγμα πολιτισμικών συμβόλων, ιδεών αξιών, πρακτικών και προϊόντων αλλά και στη διαρκή ανταλλαγή και στη μεταξύ τους σχετικοποίηση και προσαρμογή στο πλαίσιο μιας παγκοσμιοποιημένης πραγματικότητας. Η πολιτισμική αναπαραγωγή ουσιαστικά συνθέτει και αναδημιουργεί μια παγκόσμια κουλτούρα η οποία ωστόσο δεν είναι ενιαία αλλά χαοτική και ρευστή (Waters, 1995). Η διαπολιτισμικότητα οριοθετείται αφενός από την κοινωνική δυναμική στη διαχείριση της διαφοράς και τις σχέσεις εξουσίας αλλά και την εσωτερική διαφοροποίηση που κατά κανόνα χαρακτηρίζουν τις κάθε λογής ομάδες και δίκτυα. Αφετέρου οριοθετείται από διαδικασίες αναστοχαστικότητας, αμοιβαιότητας, αλληλοκατανόησης διαμεσολάβησης, διαπροσωπικής επικοινωνίας, διαπολιτισμικού διαλόγου, προσαρμοστικότητας και συνεργατικής δράσης.

4.6 Εφαρμογή διαμεσολάβησης

Είναι καλό πριν μιλήσει κανείς για την διαμεσολάβηση να την εντάξει με κάποιο τρόπο μέσα στην καθημερινότητα μέσω μιας δραστηριότητας ή κάποιου παιχνιδιού για να γίνει καλύτερα αντιληπτή και αποδεχτή. Θα παρουσιαστούν παρακάτω κάποιες δραστηριότητες για την πρώτη επαφή των παιδιών με τη σχολική διαμεσολάβηση κατανοώντας το πόσο σημαντικό είναι να ακούγονται αυτά που τους απασχολούν και ότι ο διπλανός του μπορεί να βρίσκεται στην ίδια κατάσταση και να έχει τις ίδιες ανάγκες.

Πρώτη δραστηριότητα:

Κατά την έναρξη του μαθήματος τα παιδιά θα παρακολουθήσουν την ταινία μικρού μήκους «Red – A Feeln Original Short Film». Στην ταινία αυτή προβάλλεται ένα κλασικό παράδειγμα εκφοβισμού, αλλά και ένας τρόπος με τον οποίο μπορούμε να τον αντιμετωπίσουμε και ταυτόχρονα να δηλώσουμε τη συμπαράστασή μας στο άτομο που βιώνει εκφοβισμό. Η ταινία αυτή διαρκεί περίπου 2,5 λεπτά. Ένα παιδί, λοιπόν, υφίσταται επανειλημμένα εκφοβισμό από τρία μεγαλύτερα παιδιά, επειδή έχει κάτι διαφορετικό: είναι κοκκινομάλλης. Ένας μαθητής από μεγαλύτερη τάξη παρατηρεί την κατάσταση. Την επόμενη μέρα, όταν τα παιδιά αυτά προσπαθούν να τον πειράξουν ξανά, παρατηρούν πιο πίσω ένα μεγαλύτερο παιδί (τον παρατηρητή της προηγούμενης ημέρας) που έχει βάψει τα μαλλιά του κόκκινα και τους κοιτάζει επίμονα. Τα τρία παιδιά, μη θέλοντας να διαπληκτιστούν μαζί του, αφήνουν ήσυχο το μικρό κοκκινομάλλη και φεύγουν. Το συγκεκριμένο βίντεο μπορεί εύκολα να φέρει στην επιφάνεια συναισθήματα των παιδιών για όλους τους συμμετέχοντες (θύτης, θύμα, παρατηρητής). Στο σημείο αυτό θα πρέπει να δοθεί χρόνος σε όλους τους μαθητές προκειμένου να εκφράσουν τα συναισθήματά τους «Πώς νιώσανε».

³⁸ <file:///C:/Users/vasia/Desktop/TEEAPHpaperARVANITIS.pdf>

Βασιζόμενοι στο βίντεο που παρακολουθήσαμε, το οποίο καθιστά σαφές πότε κάποιος υφίσταται εκφοβισμό, και με στοχευμένες ερωτήσεις οι μαθητές θα εξάγουν συλλογικά τον ορισμό για το bullying «Η συνεχής εκούσια επιθετική συμπεριφορά από ένα ή περισσότερα άτομα προς κάποιο πιο αδύναμο άτομο με σκοπό την πρόκληση φόβου και άγχους ή ακόμα με σκοπό να το βλάψουν»³⁹ τον οποίο θα σημειώσουν οι μαθητές στο Φύλλο Εργασίας 1.

Βάσει του Φύλλου Εργασίας 1 οι μαθητές δουλεύοντας συνεργατικά θα προσπαθήσουν να βρουν τις διαφορετικές μορφές που μπορεί να πάρει ο εκφοβισμός, τις οποίες και θα συμπληρώσουν στο φύλλο εργασίας. Οι μορφές εκφοβισμού⁴⁰ είναι οι εξής :

- Σωματική βία (χτυπήματα, κλωτσιές, σπρωξίματα ή με το αναγκάζεις κάποιον να κάνει κάτι παρά τη θέλησή του, αρπαγή ή καταστροφή προσωπικών αντικειμένων άλλου).
- Προφορικές ή γραπτές βρισιές, προσβολές, ειρωνεία, σαρκασμός, συνεχείς και επίμονες απειλές.
- Διαδικτυακός εκφοβισμός (διάδοση ψευδούς φήμης, απειλές, κοινοποίηση αστείων εις βάρος ενός ατόμου, φωτογραφίες του θύματος με άσεμνα σχόλια ή επεξεργασμένες με ντροπιαστικό το αποτέλεσμα).
- Φυλετική διάκριση, ομοφοβία και επιθετικότητα σε καθετί διαφορετικό.
- Σεξουαλική παρενόχληση.

Ήδη οι δύο πρώτες μορφές εκφοβισμού διακρίνονται και στο βίντεο που προβλήθηκε στην αρχή του μαθήματος. Όσο για τις υπόλοιπες μορφές εκφοβισμού, ίσως να έχουν ακούσει κάτι ή να τους είναι γνωστές από προσωπική εμπειρία, ακόμα και αν αυτό σημαίνει ότι βρίσκονταν στη θέση του παρατηρητή.⁴¹

Προχωρώντας στην επεξεργασία του θέματος, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι σε μια πράξη εκφοβισμού δεν υπάρχουν μόνο δύο πλευρές. Έτσι, λοιπόν, έχουμε το άτομο που εκφοβίζει, το άτομο που εκφοβίζεται και τον παρατηρητή. Και εδώ με ερωτήσεις-αναφορές στο βίντεο οι μαθητές θα πρέπει οι ίδιοι να εξάγουν τους τρεις αυτούς ρόλους «Πόσα άτομα είδατε στην ταινία; Ποιος ρόλος συνέβαλε στο να ανατραπεί η κατάσταση;» Οι μαθητές συμπληρώνουν στο Φύλλο Εργασίας 1 τους τρεις αυτούς ρόλους. Καλό είναι να αποφεύγονται οι όροι θύτης – θύμα, διότι στιγματίζουν τα παιδιά, κάτι που πρέπει να εξηγήσουμε και στους ίδιους τους μαθητές.

Στη συνέχεια, οι μαθητές θα εμπλακούν με ενέργειες που στόχο έχουν να δείξουν την «ομορφιά» της διαφορετικότητας. Άλλωστε, η ρίζα του «κακού» που απαντά στο

³⁹ <http://www.education.vic.gov.au/about/programs/bullystoppers/Pages/what.aspx>

⁴⁰ <http://www.education.vic.gov.au/about/programs/bullystoppers/Pages/what.aspx>

⁴¹ <http://www.education.vic.gov.au/about/programs/bullystoppers/Pages/what.aspx>

όνομα «εκφοβισμός» είναι η μη αποδοχή της διαφορετικότητας. Αυτό πρέπει, αρχικά, να δουλέψουμε με τους μαθητές μας. Εν συνεχεία προβάλλονται οι ακόλουθες εικόνες και αναφέρονται κάποιες προτεινόμενες συνοδευτικές ερωτήσεις που μπορεί να θέσει ο εκπαιδευτικός:

Θέτω την ερώτηση : «Τι παρατηρείτε;» Μα είναι ολοφάνερο. Όλοι θα σκεφτούν να απαντήσουν ότι πρόκειται για λουλούδια. «Ποια λουλούδια βλέπετε; Τι χρώματα έχουν; Μπορείτε να μου πείτε και άλλα είδη λουλουδιών;» κλπ.

«Κοιτάζτε το διπλανό σας και πείτε μου μία ομοιότητα και μία διαφορά.» Αφού τα παιδιά απαντήσουν και σε αυτή την ερώτηση, ο εκπαιδευτικός μπορεί να συνοψίσει τα συμπεράσματα των μαθητών αναφέροντας: «Βλέπουμε ότι οι διαφορές στην εξωτερική εμφάνιση είναι πάρα πολλές. Σίγουρα είναι πολλές οι διαφορές και στον εσωτερικό κόσμο του καθενός, αλλά ποιος μπορεί να ξέρει βλέποντας απλά μια εικόνα; Δεν μπορεί κανείς να κρίνει κάποιον αν δεν τον γνωρίσει πρώτα. Πρέπει, λοιπόν, να θυμόμαστε ότι είμαστε όλοι άνθρωποι και οφείλουμε να σεβόμαστε το συνάνθρωπό μας, ο οποίος έχει στη ζωή τα ίδια δικαιώματα με εμάς. Θα σας άρεσε ένας κόσμος όπου όλοι οι άνθρωποι θα ήταν ίδιοι;»

Δεύτερη δραστηριότητα: Παιχνίδι ρόλων

Στο παιχνίδι αυτό στο οποίο συμμετέχουν όλοι οι μαθητές, μπορούν να επιλέξουν από μόνοι τους ρόλους ή ο εκπαιδευτικό να τους μοιράσει ο ίδιος. Οι ρόλοι είναι οι εξής: εισαγγελέας, δικαστές, ένορκοι, δικηγόροι.

Το ρόλο του εισαγγελέα μπορεί να τον αναλάβει και ο ίδιος ο εκπαιδευτικός εάν κρίνει σκόπιμα ότι θα πρέπει να συμμετέχει ως συντονιστής της διαδικασίας. Για πρακτικούς λόγους καλό θα ήταν τα θρανία να ταξινομηθούν όπως φαίνεται στο παραπάνω σχεδιάγραμμα. Οι οδηγίες για την κάθε ομάδα διατίθενται γραπτώς στο Φύλλο Εργασίας 3 που θα τους δοθεί. Δίνονται 5 λεπτά στην κάθε ομάδα για να οργανωθεί και να συντονίσει τις σκέψεις της. Όση ώρα συζητούν οι ομάδες μεταξύ τους, ο εκπαιδευτικός περνάει από την κάθε ομάδα σε περίπτωση που χρειάζεται βοήθεια ή για να τους δώσω περαιτέρω συμβουλές. Καλό είναι οι μαθητές να σημειώνουν κάποιες λέξεις – κλειδιά που θα ειπωθούν κατά τη σύσκεψη κάθε ομάδας, τις οποίες μπορούν να εμπλουτίσουν κατά τη διάρκεια της «δίκης».

Ακολουθεί η ανακοίνωση των αποφάσεων των δικαστών, οι οποίες πρόκειται να είναι σαφείς και τεκμηριωμένες. Ο εκπαιδευτικός σημειώνει στον πίνακα λέξεις – κλειδιά από όσα θα ειπωθούν. Στη συνέχεια, ζητείται από όλα τα παιδιά να προτείνουν κάποιες λύσεις – συμβουλές για την αντιμετώπιση του bullying. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν και στοιχεία από αυτά που ανακοίνωσαν προηγουμένως τα πέντε παιδιά, αλλά πιο γενικευμένα, καθώς επιθυμούμε οι οδηγίες αυτές να βρίσκουν εφαρμογή και σε άλλες περιπτώσεις εκφοβισμού, πέρα από το περιστατικό της ταινίας. Όση ώρα λαμβάνει χώρα η ιδεοθύελλα, σημειώνονται στον πίνακα λέξεις – κλειδιά από τις προτάσεις των μαθητών, τις οποίες μπορούν να καταγράψουν στο Φύλλο Εργασίας 4. Ενδεικτικές απαντήσεις είναι οι εξής :

1. Ζήτησε βοήθεια.

- Μίλα σε κάποιον μεγαλύτερο που εμπιστεύεσαι.
2. Μη νιώθεις ότι καρφώνεις κάποιον και θα ντροπιαστείς. Αυτό θα συμβεί μόνο αν αδρανήσεις.⁴²
 3. Μην απαντάς σε απειλητικά email ή μηνύματα στο κινητό. Εκτύπωσέ τα ή κάνε αναφορά στο μέσο κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιείς.
 4. Κάνε delete στο cyber bullying!
 5. Βρες τρόπο να ηρεμήσεις. (Τηλεφώνησε σε φίλους, κάνε γυμναστική, δες μια ταινία, άκουσε μουσική, διάβασε το αγαπημένο σου περιοδικό κ.ο.κ.)⁴³
 6. Μην υποστηρίζεις μια ενέργεια που σκοπό έχει να βλάψει ή να φέρει σε δύσκολη θέση κάποιον.
 7. Υποστήριξε αυτόν που έχει ανάγκη.
 8. Μην εντείνεις τον καβγά.
 9. Ξανασκέψου το πριν ενεργήσεις επιθετικά.

Οργάνωση εκστρατείας : Δημιουργούμε αφίσες και γυαλιά διαφορετικότητας

Η έναρξη γίνεται με τις προτάσεις των παιδιών για τους κανόνες που θα ήθελαν να θέσουν στην τάξη. Ενδεικτικά αναφέρονται :

- ❖ Δεν επιτρέπονται βίαιες συμπεριφορές, όπως χτυπήματα, σπρωξίματα κτλ.
- ❖ Δεν αναγκάζουμε ένα συμμαθητή μας να κάνει κάτι παρά τη θέλησή του.
- ❖ Δε γράφουμε ούτε λέμε άσχημα και προσβλητικά πράγματα για ένα συμμαθητή μας.
- ❖ Δε βρίζουμε ούτε προσβάλλουμε τους συμμαθητές μας.
- ❖ Δεν απειλούμε τους συμμαθητές μας μέσω διαδικτύου ή μέσω μηνυμάτων στο κινητό τηλέφωνο ή κατά πρόσωπο.
- ❖ Δε διαδίδουμε φήμες ή φωτογραφίες ενός συμμαθητή μας με άσεμνα σχόλια ή επεξεργασμένες με ντροπιαστικό τρόπο.
- ❖ Δεν κλέβουμε ούτε καταστρέφουμε τα πράγματα των συμμαθητών μας.
- ❖ Δεν απομονώνουμε τους συμμαθητές μας.
- ❖ Σεβόμαστε τη διαφορετικότητα του άλλου.
- ❖ Αναφέρουμε σε κάποιον μεγαλύτερο ένα περιστατικό εκφοβισμού. Δεν είναι κάρφωμα να μιλήσεις. Προστάτεψε το παιδί που βρίσκεται σε δύσκολη θέση.

Με τη σύνταξη των κανόνων διασφαλίζεται η επικύρωσή τους με την εξασφάλιση της αποδοχής τους από την ολομέλεια της τάξης. Οι κανόνες αυτοί θα χρησιμοποιηθούν για να αναρτηθούν στην αίθουσα την επόμενη φορά, ως ένα συμβόλαιο, στο οποίο θα αναγράφονται οι κανόνες αυτοί και στο τέλος οι επιπτώσεις που θα υπάρχουν σε περίπτωση που δεν τηρηθούν. Δεδομένης της αναποτελεσματικότητας της τιμωρίας - αποβολή ή αποστολή του μαθητή στο διευθυντή- γι' αυτό, ανάλογα με τη βαρύτητα της πράξης, οι συνέπειες μπορεί να είναι : να αντιμετωπίσει το άτομο στο οποίο

⁴² <http://www.cfchildren.org/bullying-prevention/related-articles/why-kids-dont-report-bullying.aspx>

⁴³ http://stopcyberbullying.org/take_action/take_a_stand_against_cyberbullying.html

φέρθηκε άσχημα ζητώντας του συγγνώμη και λέγοντας μπροστά σε όλη την τάξη το λόγο που προέβη σ' αυτή την πράξη κ.ο.κ.

Τέλος, θα ενημερώσω τους μαθητές ότι στις 6 Μαρτίου είναι η Πανελλήνια Ημέρα κατά της σχολικής βίας και του εκφοβισμού. Για το λόγο αυτό, το τμήμα /σχολείο, θα οργανώσει μια εκστρατεία κατά του Bullying. Αυτό που θα κληθούν να κάνουν, αρχικά, οι μαθητές είναι να δημιουργήσουν τρεις αφίσες, όπως αναφέρεται και στο Φύλλο Εργασίας 5. Τα παιδιά θα χωριστούν σε 3 ομάδες, καθεμιά από τις οποίες θα αποτελείται από 8 άτομα. Η κάθε αφίσα θα έχει ένα σύνθημα που θα επινοήσουν οι ίδιοι οι μαθητές και που θα απευθύνεται σε καθέναν από τους τρεις ρόλους, κλπ.

Η τελευταία δραστηριότητα στο Φύλλο Εργασίας 5, είναι εμπνευσμένη από το βίντεο «Τα γυαλιά της διαφορετικότητας», το οποίο μπορούν οι μαθητές να δουν στο YouTube. Οι μαθητές θα κατασκευάσουν, λοιπόν, γυαλιά από χαρτόνι, σύμφωνα με τις προδιαγραφές που δίνονται στο Φύλλο Εργασίας 5 και θα τα φορέσουν τη μέρα που θα γίνει η εκστρατεία για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.

Επίλογος - Συμπεράσματα

Συμπερασματικά , σχετικά με την εφαρμογή των προγραμμάτων διαμεσολάβησης σε σχολεία στην Ελλάδα , διαφαίνεται ότι ο θεσμός της διαμεσολάβησης στα σχολεία έχει αρχίσει να αναπτύσσεται επιλεκτικά και σταδιακά , κάτι το οποίο αποτελεί μια ιδιαίτερα ικανοποιητική αρχή για την ελληνική σχολική κοινότητα. Οι συνεχής προσπάθειες που γίνονται για την παύση της διαμάχης αλλά και την εξάλειψη κάθε μορφής βίας που αναπτύσσεται μέσα στα πλαίσια του σχολείου αποτελεί μια κινητήριος δύναμη για την διαμόρφωση μιας καλύτερης κοινωνίας καθώς τα ίδια τα παιδιά αποτελούν την μελλοντική κοινωνία. Και αν αυτό δεν ξεκινήσει μέσα από την εκπαίδευση και παρόμοιες προσπάθειες όπως αυτό της σχολικής διαμεσολάβησης πως τα παιδιά θα βρουν πάτημα για να αγωνίζονται για την κάθε μορφή αδικίας και βίας που θα έχουν να αντιμετωπίσουν στο αύριο.

Η Διαμεσολάβηση αποτελεί θεσμό της λεγόμενης επανορθωτικής/αποκαταστατικής δικαιοσύνης που προπάντων θέτει το θύμα στο επίκεντρο, καθώς δεν ενδιαφέρεται αποκλειστικά για την τιμωρία του δράστη, αλλά προσανατολίζεται περισσότερο στην αποκατάσταση του θύματος και στην επανόρθωση της ζημίας (κυρίως της ψυχολογικής), την οποία αυτό υπέστη από την προηγούμενη συμπεριφορά του δράστη.

Παρά τα θετικά αποτελέσματα της εφαρμογής των αποκαταστατικών προγραμμάτων επίλυσης συγκρούσεων που αποδεικνύουν και τα ερευνητικά δεδομένα στους τομείς τόσο της καθαυτής της πρόληψης της παραβατικότητας, όσο και της βελτίωσης της συνεργασίας αλλά και του επιπέδου της ακαδημαϊκής επίδοσης του συνόλου των μαθητών , οι τρόποι αυτοί διαχείρισης των συγκρούσεων υιοθετούνται σε περιορισμένο εύρος από τα σχολεία. Η έλλειψη ή η ανεπαρκής ενημέρωση των παραγόντων της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως επίσης και η διαπίστωση ότι η σε βάθος ενασχόληση με τη σύγκρουση είναι η πιο χρονοβόρα και απαιτητική διαδικασία συγκριτικά με την κλασική επιβολή τιμωρίας, αποτελούν δύο μόνο από τους κύριους λόγους που συμβάλλουν στη σποραδική και όχι εκτεταμένη εφαρμογή της διαμεσολάβησης. Βασική επιδίωξη του σχολείου είναι να συνδέσει την νέα γενιά με τις εμπειρίες και τις πεποιθήσεις της προηγούμενης και να την εξοπλίσει με τα κατάλληλα και απαραίτητα εφόδια διαπαιδαγωγώντας έτσι δημιουργικά και υπεύθυνα μέλη του κοινωνικού συνόλου.

Μπορούμε να πούμε γενικά ότι δεν έχουν πια σημασία η ποσότητα και η πληρότητα, αλλά η ποιότητα και ο τρόπος πρόσκτησης της γνώσης. Για τον Αριστοτέλη ο καλός ηγέτης είναι «φρόνιμος»: γνωρίζει να θέτει ευρύτερους συλλογικούς σκοπούς που να εμπνέουν του ανθρώπους και συγχρόνως πώς να τους υλοποιεί σε διαρκώς μεταβαλλόμενες περιστάσεις. Η φρόνηση δεν είναι μια απλή ατομική λειτουργία, αλλά βαθιά συλλογική: μαθαίνει να είναι κανείς φρόνιμος ζώντας ενάρετα στην κοινότητά του. Όλα τα μέλη της επιχείρησης πρέπει να «εθίζονται» στη φρόνηση – όλοι είναι εν δυνάμει φρόνιμοι. Δεδομένου ότι η φρόνηση υλοποιεί καθολικούς σκοπούς, η ατομική δράση είναι φρόνιμη όταν προάγει το κοινό καλό της κοινότητας

στην οποία μετέχει ο φρόνιμος. Η ατομική ευδαιμονία συνδέεται στενά με τη συλλογική ευδαιμονία.

Η χρήση παιδαγωγικών προσεγγίσεων, εργαλείων και νέων ενδιάμεσων χώρων μάθησης που προάγουν τη διαπολιτισμικότητα και τη διαπολιτισμική επίγνωση και ικανότητα σε συλλογικό και συνεργατικό επίπεδο (συνεργατική νοημοσύνη), αλλάζει αφενός το πρότυπο θεωρητικής κατανόησης της διαφοράς και της αλληλεπίδρασης με τον άλλο στο πλαίσιο του κοσμοπολιτισμού και του πολιτειακού πλουραλισμού. Αφ' ετέρου αλλάζει την κουλτούρα και το πρότυπο επαγγελματικής μάθησης και δράσης. Οι μελλοντικοί επαγγελματίες της γνώσης επιδεικνύουν προσαρμοστικότητα και κριτική στάση απέναντι σε ρόλους και πρακτικές (είτε αφορούν τη μαθησιακή διαδικασία είτε την κοινωνική αλληλεπίδραση) προκρίνοντας την αμοιβαιότητα, την πολυπρισματική θέαση, την αναστοχαστικότητα και τη διαμεσολάβηση.⁴⁴

Η σχολική διαμεσολάβηση βοηθάει πολύ στο να αναπτυχθεί στο σχολείο ένα **αίσθημα εμπιστοσύνης** ως προς : τις προσωπικές ικανότητες των διαμεσολαβητριών και διαμεσολαβητών (τονώνεται η αυτοπεποίθησή τους και η αυτοεκτίμησή τους), τους άλλους και τις άλλες (μπορούν να συνυπάρχουν και να συνδιαλέγονται), τους θεσμούς (μπορούν να βασίζονται σε αυτούς και να τους αξιοποιούν). Αυτή η εμπιστοσύνη που κατακτιέται αργά και σταθερά, καλλιεργεί στις μαθήτριες και τους μαθητές μία αίσθηση ασφάλειας, ότι κάπου ανήκουν και ότι δεν χρειάζεται να παραιτούνται όταν δέχονται βία. Έτσι ενδυναμώνονται στο να εκφράσουν το θυμό τους και την οργή τους, μέσα από ένα δρόμο διαλόγου και απονομής δικαιοσύνης.

Αποκτούν φωνή και υπάρχουν ως πρόσωπα, γιατί μιλούν επιτέλους τα ίδια τα παιδιά για τα προβλήματά τους και όχι όπως συνήθως οι ενήλικες που μιλούν για αυτά. Η σχολική διαμεσολάβηση προσεγγίζει το άτομο ως μοναδικό πρόσωπο και αφουγκράζεται τι λέει, τι έγινε, πως το λέει και όχι μόνο ποιος και ποια το λέει. Μέσα από αυτήν τη διαδικασία αναιρείται η αίσθηση της θυματοποίησης, θυματοποίηση η οποία εδραιώνει την ανημπόρια, την παθητικοποίηση, την αβουλία και το θυμό είτε προς τα έξω είτε προς τον εαυτό τους. Τα παιδιά που δέχονται βία ενθαρρύνονται να μιλούν για ό,τι τους συμβαίνει, ζητούν βοήθεια και σπάνε τη σιωπή της ντροπής. Τα παιδιά που ασκούν βία κινητοποιούνται να δοκιμάσουν άλλους τρόπους επικοινωνίας, να εμβαθύνουν στην εικόνα τους και να διεκδικήσουν μία ουσιαστική σχέση με τους άλλους και τις άλλες. Και οι δύο πλευρές καλούνται μέσα από την έκφραση των συναισθημάτων και των αναγκών τους να βρουν μία κοινή λύση και να την τηρήσουν. Αυτενεργούν, παίρνουν πρωτοβουλίες και αποφασίζουν ανάλογα με τα δικά τους δεδομένα και όχι με προσδοκίες τρίτων για αυτούς.

Αυτό έχει πολύ καλά αποτελέσματα γιατί η βία εκδηλώνεται από κάποια άτομα, κάτω από ορισμένες συνθήκες και σε συγκεκριμένο πλαίσιο. Αυτό το πλαίσιο ανιχνεύεται

⁴⁴ <file:///C:/Users/vasia/Desktop/TEEAPHpaperARVANITIS.pdf>

και ονοματίζεται. Μιλάμε για κάτι πολύ συγκεκριμένο, μπαίνουν σαφή όρια και δεν γενικεύεται το γεγονός. Τα παιδιά που ζητούν και ασκούν διαμεσολάβηση, καταργούν τις ετικέτες και τους χαρακτηρισμούς. Αναιρείται το αίσθημα της ματαίωσης της ταυτότητάς τους, που πιθανόν να νιώθουν όταν αμέσως τιμωρούνται από το σχολείο, χωρίς να μιλήσουν και να εξηγήσουν το γιατί, όταν στοχοποιούνται ως δράστες και μπαίνουν στη γενική κατηγορία του κακού παιδιού.

Στη Σχολική Διαμεσολάβηση, οι μαθήτριες και οι μαθητές μαθαίνουν να συνδιαλέγονται με σεβασμό και κυρίως να αναγνωρίζουν ότι και οι άλλοι, άλλες έχουν συναισθήματα και ανάγκες. Ενορχηστρώνεται μία μοναδική γνωσιακή και συναισθηματική συμφωνία. Ότι μέχρι τώρα το μάθαιναν λογικά και εγκεφαλικά, τώρα το βιώνουν πολύ εσωτερικά και συλλογικά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Βάσω Αρτινοπούλου** <<Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ εκπαιδεύοντας τους μαθητές στη διαχείριση της βίας και του εκφοβισμού>>..
2. **Θεόδωρος Β. Θάνος** << Η ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΟΙΝΩΝΙΑ>>
3. **Γεώργιος Μ. Τζήμας** << Ο ΗΘΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ>>
4. **Παρασκευή Ξένια** Ο σύγχρονος εκπαιδευτικός ρόλος Αθήνα,2012
https://www.academia.edu/10299676/%CE%9F_%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CF%82_%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82_%CF%81%CF%8C%CE%BB%CE%BF%CF%82
5. <https://www.esos.gr/arthra/56327/o-rolos-toy-ekpaideytikoy>
6. **Μουσειακές σπουδές** «εκπαιδευτικά ταξίδια στο χρόνο»
7. **Θανάσης Κοπάδης** <http://www.tmth.gr/sciencerelated/56-education/400-historia-tis-ekpaidefsis-stin-ellada-2011>
8. <file:///C:/Users/vasia/Desktop/TEEAPHpaperARVANITIS.pdf>
9. https://gr.boell.org/sites/default/files/odigos_sholikis_diamesolavisis_omilikon.pdf